CZESŁAW MIŁOSZ

Drugi prostor

Naklada ZORO

Czesław Miłosz

Drugi prostor

NAJNOVIJE PJESME - IZBOR

S poljskoga prevela i pogovor napisala
Marina Trumić

Naklada Zoro
Sarajevo-Zagreb, 2008.

Bilbioteka
ALEKSANDRIJA

Czesław Miłosz
Drugi prostor

Prevod s poljskog
Marina Trumić

Izdavač

Naklada ZORO, Sarajevo-Zagreb

Urednica
Ferida Duraković
Računarska obrada i tisak
TDP d.o.o, Sarajevo

Godina izdanja: 2008.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.162.1-1
821.162.1.09-1 Miloš Č.

CZESŁAW, Miłosz
Drugi prostor : najnovije pjesme - izbor / Czesław Miłosz; s poljskog prevela i pogovor napisala Marina Trumić. - Sarajevo : Zoro, 2008. - 206 str.; 19 cm. - (Biblioteka Aleksandrija)

Ptica na drvetu svijeta: str. 162-198. - O pjesniku: str. 199-200

ISBN 978-9958-589-60-7
COBISS.BH-ID 16682502

Ova knjiga objavljena je uz podršku Fondacije za nakladništvo/izdavaštvo Vlade Federacije BiH.
This publication has been funded by the Book Institute - the ©POLAND Translation Program.

IZ DRUGIH ZBIRKI

SARAJEVO

Neka ovo i ne bude pjesma, ali barem
govorim ono što osjećam.

Sada bi bila potrebna revolucija, ali hladni su oni koji
nekoć bijahu vreli.
Kad ubijana i silovana zemlja zove u pomoć Europu,
u koju je povjerovala, oni zijevaju.
Kad njihovi državnici biraju podlost, ne čuje se
glas da to nazove pravim imenom.
Lažna je bila pobuna mladosti što se zanosila
obnovom
Zemlje, i to pokoljenje samo sebi sad izriče presudu.
Primajući ravnodušno vapaj onih što ginu,
jer to su mračni
barbari što se međusobno ubijaju.
I život sitih više vrijedi od života gladnih.
Sada je vidljivo da je njihova Europa od početka
bila
opsjena, jer njena su vjera i temelj ništavilo.
Ništavilo, kao što ponavljahu proroci,
rađa samo ništavilo
i opet oni će biti kao stoka koju vode na klanje.
Kad bi samo zadrhtali i u posljednjem trenu
shvatili da će od tada riječ Sarajevo značiti
istrebljenje njihovih sinova i obeščašćenje
njihovih kćeri.
Pripremaju to uvjeravajući sebe: "Mi smo barem
zaštićeni",
dok ono što će se srušiti dozrijeva
u njima samima.

Berkeley, august 1993.

USPAVANKA

Iznad stupova iz kojih smola curi
u ovoj provinciji, gdje plotun svakoga dana sijeva,
uz pjesmu sapera o sudbi čovjeka
uljuljkuje dječji plač kolijevka.

Uljuljkuje, nina novoga junaka,
u mirisu vatre i spaljena žita.

Zapljuskuju se pontoni ptica brizga probuđena.
Pro-cvje-ta-li pupoljci bijelih ruža.

1936.

SUSRET

Vozili smo se u cik zore po smrznutim poljima,
Crveno se krilo dizalo, još je noć.

I zec je pretrčao naglo, tik ispred nas,
A jedan od nas rukom pokazao je na nj.

To je bilo davno. Danas već nisu živi
Ni zec, niti onaj koji je na nj pokazivao.

Ljubavi moja, gdje su, kamo odlaze
Sjaj ruke, pravac vožnje, škripa snijega -
Ne pitam to u tuzi već u zamišljenosti.

1937.

LJUBAV

Ljubav, to znači osmotriti sebe,
Tako kako se motre strane nam stvari,
Jer, samo si jedna od stvari mnogih.
A tko tako motri, premda sam to ne zna,
Od žalosti raznih srce svoje liječi,
Ptica mu i drvo kažu: prijatelju.

Tad i sebe i stvari on želi naučiti,
Kako bi zastali u punini lune.
Ništa zato što nikad ne zna čemu služiti:
Ne služi najbolje onaj koji razumije.

1942.

TAKO MALO

Tako sam malo rekao
Kratki dani.

Kratki dani,
Kratke noći,
Kratka ljeta.

Tako sam malo rekao,
Nisam stigao.

Srce je moje zamoreno
Ushićenjem
Očajem,
Revnošću,
Nadom.

Čeljust levijatanova
sklapala se oko mene.

Gol sam ležao na obalama
Pustih otoka.

Povukao me za sobom u provaliju
Bijeli kit svijeta.

Pa sada ne znam
Što je bilo istinito.
1974.

OPRAŠTAJUĆI SE
OD MOJE ŽENE JANINE

Narikače su svoju sestru predavale plamenu.
A plamen, isti onaj koji smo gledali zajedno,
Ona i ja, u braku duge godine.
Vezani zakletvom u dobru i zlu, plamen
U kaminima zimi, u kampovima, plamen
                                        zapaljenih gradova,
Elementaran, čist, od početaka planete Zemlje,
Skidao joj je kose, razvijorene, sijede,
Obuhvaćao joj je usta i vrat, gutao ju je plamen,
S kojim ljudski jezici uspoređuju ljubav.
Meni nije bilo do jezika. Ni do molitve.

Volio sam je ne znajući tko je uistinu bila.
Pričinjavao sam joj bol jureći za svojim opsjenama.
Varao sam je sa ženama, njoj jedino vjeran.
Spoznali smo mnogo sreće i mnogo nesreće.
Rastanaka, čudesnih spasenja. A ovdje, taj pepeo.
I more što udara o obale dok hodim pustom alejom.
Kako se braniti od ništavila? Koja moć
Čuva ono što je bilo, ako ne traje sjećanje?
Jer ja se malo sjećam. Tako se malo sjećam.
Doista, povratak trenutka značio bi Posljednji sud,
Koji nam Milosrđe valjda odlaže iz dana u dan.

Plamen, oslobođenje od težine. Jabuka ne pada
                                                        na zemlju.
Gora se pomiče s mjesta. Iza plamena-zavjese.
Janje stoji na livadi neuništivih oblika.
Duše gore u čistilištu. Ludi Heraklit
Promatra kako plamen preživa temelje svijeta.
Vjerujem li u uskrsnuće? Ne toga pepela.

Prizivam, zaklinjem: razvežite se, elementi!
Ulijećite u druge, neka dođe kraljevstvo vaše!
Nakon zemaljskog plamena poslažite se iznova!

Berkeley, 1978.

TO

Da bih napokon kazati mogao što leži u meni.
Uzviknuti: ljudi, lagao sam vas
Govoreći kako toga u meni nema,
Kada je TO stalno tamo, danju i noću,
Premda sam upravo zahvaljujući tome
Znao opisati vaše lakozapaljive gradove,
Vaše kratke ljubavi i zabave što se u prah raspadaju,
Naušnice, zrcala, spuštenu bretelu,
Scene u spavaonicama i na bojišnicama.

Pisanje je bila moja zaštitna strategija
Brisanje tragova. Jer ne može se dopadati ljudima
Onaj koji poseže za zabranjenim.

Pozivam u pomoć rijeke u kojima sam plivao, jezera
S brvnom u šašu, dolinu
U čijem ehu pjesmi se pridružuje večernje svjetlo,
I priznajem da su moje ekstatične pohvale postojanju
Mogle biti tek vježbe visokoga stila
A ispod je bilo TO, što ne pokušavam imenovati.

TO je slično misli beskućnika dok hoda po
studenome,
tuđemu gradu.

Bilo je nalik trenu kada opkoljeni Židov vidi
približavanje
teških šljemova njemačke policije.

TO je kao kada kraljević krene u grad i ugleda svijet
kakav jeste: bijeda, bolest, starenje, smrt.

TO se može usporediti i s nepomičnim licem onoga
tko je shvatio kako je ostavljen, zauvijek.

Ili s liječnikovom
presudom što se promijeniti ne može.

Budući TO znači sudar s kamenim zidom,
i shvaćanje da taj zid neće popustiti nikakvom
našemu preklinjanju.

MOJ DJED ZYGMUNT KUNAT

Na fotografiji moga djeda, kada je imao šest godina, krije se, mislim, tajna njegove ličnosti.

Sretan dječačić, veseo obješenjak; u njegovoj koži svjetluca duša bistra i dobroćudna.

Fotografija potječe iz šezdesetih godina devetnaestoga stoljeća, a mene evo, u poznoj starosti, spreman sam pridružiti se dječjim igrama.

Pored znanoga jezera, u koje upravo baca kamenčiće, pod jasenovima, koji će se naći u mojim stihovima.

Kunatove su ubrajali u kalvinističko plemstvo, što snobovski napominjem, jer su kod nas na Litvi najprosvjećeniji bili kalvinisti.

Obitelj je promijenila vjeru kasno, oko 1800. godine, ali nisam sačuvao niti jednu sliku djeda na crkvenoj klupi u Swietobrošci.

Nikada, pak, nije govorio loše o svećenicima, niti je ikada izbjegavao prihvaćene običaje.

Student Visoke škole u Warszawi, plesao je na balovima i čitao djela iz epohe pozitivizma.

Usvojio je ozbiljno načela organskoga posla* i stoga je u Szetejnima počeo izrađivati sukno, dok sam se ja igrao u prostorijama za grebenanje.

Bijaše predusretljiv prema svima, velikima i malima, bogatunima i sirotinji, posjedovao je sposobnost da pozorno svakoga sasluša.

Oskar Miłosz, koji ga je upoznao u Kownu godine 1922., nazvao ga je *un gentil homme francais du dix-huitieme siecle,* francuskim plemićem osamnaestoga stoljeća.

Vanjska uglađenost nije iscrpljivala njegovu bit, tamo su se krile mudrost i istinska dobrota.

Razmišljajući o svome nasljednom opterećenju, osjećam malo olakšanje kada se sjetim svoga djeda, jer morao sam nešto naslijediti i od njega, što znači da nisam sasvim bezvrijedan.

Zvali su ga "litvomanom"; pa zar nije sagradio kuću u Legmiadzi, koja je služila i kao škola, i zar nije plaćao litvanskog učitelja?

Voljeli su ga svi, Litvanci, Poljaci i Židovi, uživao je autoritet u okolnim selima.

(Ta su sela nekoliko godina nakon njegove smrti bila preseljena u Sibir i zato je sada tamo samo pusta ravnica.)

Od svih knjiga najviše je volio čitati dnevnike i Jakova Gieysztora, jer detaljno opisuje našu dolinu Niewiaże, između Kiejdana i Krakinowa.

U mladosti me to nije zanimalo, jer nije me bilo briga kako je bilo davno nekad, budući me se ticala samo budućnost.

Danas čitam te dnevnike halapljivo, znam kakvu vrijednost imaju nazivi mjesta, okuke, brežuljci i brodovi na rijeci.

Koliko treba cijeniti provinciju i dom, i datume, i tragove ljudi iz prošlosti.

Kalifornijski putnik čuva talisman, sliku brežuljka u Swiętobrości, gdje pod hrastovima leže djed Zygmunt Kunat, pradjed Szymun Syruć i njegova žena, Eufrozyna.

* praca organiczna - 'rad iz osnova', program poljskih pozitivista u drugoj polovini 19. stoljeća.

POSLIJE PUTOVANJA

Kako je čudan i nerazumljiv život! Kao da sam se vratio iz njega kao sa kakva duga putovanja i pokušavam se sjetiti gdje sam bio i što sam radio. Ne uspijevam baš u tome, a od svega najteže je tamo vidjeti sebe. Imao sam namjere, motive, nešto sam odlučivao, nešto izvršavao, ali iz ove se daljine onaj čovjek čini bićem iracionalnim i apsurdnim. Upravo kao da nije on stvarao, već su ga stvarale sile što su se njime služile. Ta napisao je mnogo knjiga, ovdje su one, a tamo on, i kako provući između njih nit stalnosti.

U razmišljanju o životu-putovanju veliku smetnju predstavlja nemogućnost da se odgovori na pitanje o smislu i biti vlastite osobe. Nejasan sebi, čovjek nastoji odgonetnuti tko je bio za druge, osobito za žene s kojima je bio u prijateljskim ili ljubavnim vezama. A sada smo poput uspavanog marionetskog kazališta, čije lutke leže na zemlji zapetljane u svoje uzice i pojma nemaju kakva je bila predstava.

GLAVA

Ogromna glava, što izranja
iza brežuljaka s onu stranu rijeke,
vidi dečkića s udicom,
koji je, zagledan u plovak,
mislio samo: povući će, neće povući.

- Što ćemo s njim - premišlja glava,
izdajući naredbe lepršavim duhovima,
specijaliziranim za slaganje sudbine.

- Eto tako - veli sebi glava,
imajući pred sobom to isto mjesto kraj rijeke
i starca, koji se tu vratio poslije dugih putovanja.

- Nekima se čini
da oni sami odlučuju, ostvaruju;
Ovaj barem zna
da je bio igračka u rukama sila
što se hihoću, izvodeć pokrete u zraku,
i samo se čudi
što mu je tako dopalo.

ZABORAVI

Zaboravi patnje,
Koje si sam sebi zadao.
Zaboravi patnje,
Koje su tebi zadane.
Vode teku i teku,
Proljeća granu i nestanu,
Hodiš zemljom skoro zaboravljenom.

Ponekad čuješ daleku pjesmu.
Što to znači, tko to tamo pjeva, pitaš se?
Djetinje sunce na pomolu,
Unuk i praunuk u povoju,
Sada tebe vode uza se.

Tebi će još imena rijeka ostati.
Kako dugo mogu trajati rijeke!
Polja tvoja, nezasijana,
Gradske kule, nevjerojatne.
Ti ćeš na pragu, zanijemio, stajati.

POŠTENO OPISIVANJE SAMOGA SEBE NAD ČAŠOM WHISKYJA NA AERODROMU, RECIMO U MINNEAPOLISU

Moje uši sve manje čuju od razgovora, oči mi slabe,
ali i dalje su nezasite.

Vidim njihove noge u mini suknjama, hlačama ili
lepršavim tkaninama.

U svaku se zasebno podvirujem, njihove zadnjice,
stegna, zamišljen, uljuljkan porno maštarijama.

Pohotni starče, vrijeme je tebi u grob leći, nisi za
igre i zabave mladalačke.

Nije istina; radim samo ono što sam radio
oduvijek, slažući ovozemaljske scene po nalogu
erotske fantazije.

Ne žudim baš za ovim stvorenjima, žudim za
svime, a one su samo znak ekstatičnoga općenja.

Nije moja krivnja što smo tako napravljeni, pola
od bezinteresne kontemplacije, pola od apetita.

Ako se poslije smrti nađem na Nebu, tamo mora
biti kao i ovdje, samo što ću tada biti oslobođen
tupih osjetila i otežalih kostiju.

Preobražen u samo gledanje, i dalje ću upijati
proporcije ljudskoga tijela, boju irisa, parišku
ulicu u lipanjskoj zori, svu nepojamnu množinu
viđenih stvari.

NA MOJ 88. ROĐENDAN

Grad gust od skrivenih pasaža, uskih
trgova, arkada,
što se terasasto spuštaju ka morskom zaljevu.

I ja, zagledan u mladu ljepotu,
tjelesnu i trošnu,
u njezin razigran pokret sred staroga kamenja.

Boje haljina prema ljetnoj modi,
bat cipelica iz udaljenih stoljeća,
raduju me svojim obredom povratka.

Davno me prošlo
razgledanje katedrala, tornjeva i utvrda.
Ja sam kao onaj koji vidi, a ipak je neprolazan,
poletni duh, usprkos sijedim i bolestima starosti.

Izbavljen, jer u njemu leži božansko čuđenje.

Genova, 30. lipanj 1999.

O!

O, kakva sreća! vidjeti iris.

Boje indiga, kao nekada Elina haljina
i nježna mirisa, kao miris njezine kože.

O, koliko brbljanja da bi se opisao iris,
koji je cvjetao kad nije bilo nikakve Ele
niti ikakva našega kraljevstva
niti ikakvih zemalja.

O!
GUSTAV KLIMT (1862-1918), JUDYTA (DETALJ) ÓSTERREICHISCHE GALLERIE, BEČ

O, usne napola rastvorene, oči sklopljene, ružičasta
bradavica na tvojoj obnaženoj nagosti, Judito!

Zamišljajući tebe, oni jurišaju u
napad, razneseni eksplozijama artiljerijske
paljbe padaju u dolinu, u trulež.

O, vezeno zlato tvojih tkanina, ogrlica s niskama
dragog kamenja, Judito, za takav od njih oproštaj!

O!
SALVATORE ROSA (1615-1673), PEJZAŽ S LIKOVIMA YALE UNIVERSITY GALLERY

O, smiraj vode pod stijenama i žuta tišina
popodneva i otisnuti
vodoravni oblaci!

Likovi u prvom planu oblače se poslije kupanja,
drugi
na drugoj obali, majušni i tajanstveni u svojim
činima.
O, najobičnije, izvađeno iz svakodnevnice
i uzneseno na scenu
što je zemaljskoj slična i neslična!

O!
EDWARD HOPPER (1882-1967), HOTELSKA SOBA THYSSEN COLLECTION, LUGANO

O, kakva tuga, nesvjesna da je tuga!
Kakav očaj, nesvjestan da je očaj!

Žena od karijere, pokraj nje koferi, sjedi na
krevetu, polunaga, u crvenom kombineu, očešljana
besprijekorno, u ruci joj listić s brojevima.

Tko si? - nitko ne upita, a ni ona sama ne zna.

BILO GDJE

Bilo gdje da sam, na bilo kojemu mjestu
na zemlji, skrivam od ljudi uvjerenje
d a n i s a m o d a v d e .
Kao da sam trebao upiti što više
boja, okusa, zvukova, mirisa, iskusiti
sve u čemu
sudjeluje čovjek, preobratiti saznano
u čarobni registar i odnijeti onamo odakle
došao.

TAKOZVANI ŽIVOT

Takozvani život:
ono sve što pribavlja teme sapunskoj operi,
nije mu se činilo vrijednim priče,
ili bi čak želio govoriti, ali nije znao.
Čudile su ga isprepletene povijesti muškaraca i žena,
što se protežu s onu stranu titrava zaborava.
On sam mogao je jedino stiskati zube i podnositi,
čekajući da starost dramama oduzme značenje
i rasprsne se sapunska opera
ljubavi, mržnje, kušnje i izdajstva.

U CRNOME OČAJU

U crnome očaju i u sivoj dvojbi
Odavao sam pjesmom počast Nepojmljivom
Glumeći veselje premda ga je nestalo
Jer nizati pritužbe prelako bi bilo.

Što odgovoriti kad netko upita:
Bio je čovjek vrijedan - ili dvoličan.

PRAVILO

Samo bez ispovijesti. Vlastiti život
Previše mi je dodijao da bih našao olakšanje
Pričajući o njemu. I razumjeli bi me
Nesretnici, a koliko je njih! što po gradskim ulicama
Tumaraju, polutrijezni ili pijani,
Bolesni od gubavog sjećanja i grijeha postojanja.
Pa onda, što me koči? Sram,
Da moja briga nije dovoljno živopisna?
Ili inat? Odveć su moderne žalopojke,
Nesretno djetinjstvo, uvrijeđenost, i tako dalje.
Čak i kad bih dozreo do jobovske pritužbe,
Bolje je umuknuti, hvaliti nepromjenjivi
Poredak stvari. Ne, nešto drugo
Ne dopušta mi govoriti. Onaj koji pati mora
Govoriti istinu.
Ma kakvi, koliko maski,
Lažno se osjećanje u lažnoj frazi otkriva.
Previše cijenim stil da bih riskirao.

PROBUĐEN

U dubokoj starosti, sve narušenijeg zdravlja, probudih se usred noći i tada to osjetih. Bilo je to osjećanje sreće, tako ogromne i savršene; u minulom životu postojali su tek njezini nagovještaji. I ta sreća ne imaše nikakva povoda. Nije uklanjala svijest, niti je nestajala prošlost, koju sam u sebi nosio zajedno sa svojom mukom. Sada se naglo priključi kao neophodan dio cjeline. Kao da je neki glas govorio: "Ne brini, sve se odigralo onako kako je moralo, uradio si ono što ti je pisano i više ne moraš misliti o davnim stvarima". Mir što ga osjetih bio je mir svođenja računa i bio je vezan s mišlju o smrti. Sreća na ovoj strani bijaše poput najave toga istoga na onoj strani. Dobro sam znao da sam dobio neočekivan dar i ne mogu shvatiti zašto je meni udijeljena ta milost.

TEXAS

Vratio sam se iz Texasa,
Tamo sam čitao stihove.
Nigdje ne plaćaju tako dobro kao u Americi
za čitanje stihova.
Uz autogram dopisivao sam datum 2000.

Starost obavija noge kao gusta smola.
Mozak se brani, a to znači svjesnost.
I što s njome početi, otkriti je nekomu?
Najbolja strategija bit će ne govoriti ništa.

Upoznao sam sram sjetivši se iluzija
voljenja, mržnje,
čekanja, težnje.

Teško mi je povjerovati
Da sam uspio preživjeti život.

JASNO JE

Jasno je da nisam govorio što uistinu mislim,
Budući da poštovanje zaslužuju smrtnici
I nije dopušteno iznositi, usmeno niti pismeno,
Tajne naše zajedničke tjelesne bijede.
Kolebljivima, slabima, nesigurnima, određena
je zadaća:
Uzvisiti se dva centimetra iznad vlastite glave
I moći reći onom tko očajava:
"I ja sam isto tako nad sobom plakao."

VLASTITE TAJNE

Sve moje žalosne tajne
Jedna za drugom bit će otkrivene.
Pa će reći netko: kakav siromašan život
I kako strme su staze što odatle vode u visinu.

AKO

Ako ne mogu zaslužiti Raj
(Jer, bez dvojbe, previsoki su za mene pragovi),
Htio bih u nekom kutu Čistilišta
Zaslužiti da budem oslobođen fantoma razuma,
Čiju vlast nad sobom pamtim,
Premda im vjerovao nisam.
Muke ljubomore pod njezinim prozorom
                    na pustoj ulici.
Iznova to prizivanje savršene ljubavi,
Nadtjelesne, gotovo nadzemaljske.
Smijati se ili plakati? Ali, u tijelu postoji
Ovo iverje uzbuđenja i bezumlja.
Kad bih mogao još vidjeti jasno,
Ne lagati nikom, ni sebi,
I dobre namjere, ako ih je bilo,
Iznijeti u svoju obranu.

PREŠUĆENI PROSTORI

Istina je strašna stvar. Treba za svakoga biti onakva kakvu je može izdržati, kakvu može podnijeti, s kakvom se može nositi. A posebno ne treba nikom svoju istinu otkrivati, niti ga nagovarati da je prihvati, da spozna stvari što prevazilaze snagu bližnjega.

Zygmunt Mycielski, Nešto kao-dnevnik

To nije bilo tako.

Ali, nitko se ne usudi kazati kako je bilo.
i ja, star toliko da pamtim,
kao svi drugi ponavljam riječi politički podobne,
budući me nitko ovlastio nije
da otkrijem stvari previše okrutne za ljudsko srce.

POSLIJE PJESNIKOVE SMRTI

Zalupila su se za njim vrata gramatike.
Sada ga tražite u gajevima i prašumama rječnika.

RÓŻEWICZ

On je to shvatio ozbiljno
ozbiljan smrtnik
ne pleše

pali dvije debele svijeće
sjeda pred zrcalo
zabavljen vlastitim licem

nema popustljivosti
za frivolnost formi
za dopadljivost ljudskih vjerovanja
želi samo biti siguran

ruje po crnoj zemlji
jer je jednovremeno lopata i lopatom
ranjena krtica.

MOLITVA

Skoro mi je devedeseta i još se nadam
Da ću reći, saopćiti, ispljunuti.

Ako ne pred ljudima onda pred Tobom,
Koji si me hranio medom i polenom.

Sramim se jer moram vjerovati da si me vodio
i čuvao,
Kao da kod Tebe imam osobite zasluge.

Sličan sam bio onima u logoru koji su dvije jelove
grančice
vezali u križ i spram njih mrmorili, noću
u baraci, sa prične.

Uputio sam molbu egoiste, a ti si me udostojio
ispuniti je.
Tek zato da vidim koliko bijaše nerazumna.

Ali, kada sam iz samilosti i zbog drugih
preklinjući tražio čudo,
Šutjeli su, kao uvijek, i nebo i zemlja.

Moralno sumnjiv zbog vjere u Tebe,
Divio sam se prostodušnoj upornosti nevjernika.

Kakav sam ja to plesač pred Veličajnim,
Ako sam držao da je religija dobra za slabe kao
što sam ja?

Najmanje normalan iz klase svećenika Chomskog,
Već tada sam se zagledao u duboki vrtlog sudbine.

Pet mojih osjetila sada polako zatvaraš,
I ja sam tek starac što leži u mraku.

Predan onome što me je toliko izmučilo,
Da sam trčao ravno naprijed, u sastavljanje pjesama.

Oslobodi me krivnji, istinskih i umišljenih,
Pruži mi uvjerenje da sam se trudio, Tebi u slavu
i hvalu.

U času mome samrtnom neka uz mene bude
Tvoja patnja,
Koja ne može svijet spasiti boli.

DAEMONES

Bliži se vrijeme priznanja.
Evo se skoro i istina pomalja
I tvoj život lažan
Svijetu će biti važan.
Sigurno gorak trenut dolazi,
Svatko ga zato zaobilazi,
Srama plam, jecaj savjesti,
Kada se pojaviš u javnosti
Pred ravnodušnom skupinom,
Drevnom tragedijom zamorenom.
Hrabrost tvoju izdvajam
I među vrline ti zbrajam,
Što voliš više očito patiti
Nego se iza ironije skrivati.
Uostalom, u dubokoj starosti
Slika se malo uprosti,
Nestale su raskošne halje,
Želio bi da te obuzme kajanje,
Koračaš i noge se tresu
I mrtvačkog kovčega boji se meso.

Pakt naš kraju dolazi.
Neumitno sunce zalazi.
Obećano si ispunio,
Zaludu nisi živio.
Tvoja je sabrana djela
Slava jezičinom liznula,
Nagrade, pljesak, časnost
Pozdravljaš skriven u ljubaznost
I zlatnog lanca zveket
Krilima duha je uzlet.

- Nažalost, gospodo vrazi,
Premda biste me uhvatili rado,
Za vas je koristi malo,
Dušom se nećete usrećiti.
Forma me uvijek sapinje,
Igra počinje ranije,
Bijah li bolji ili gori,
Igrom će život mi završiti,
I kad god smogoh hrabrosti
Ne umjedoh se pokazat u nagosti,
Ritam i rimu odbaciti,
Samoj se suštini vratiti.

Kroz mračne trčah katedrale,
Neznane sile me čuvale
Kroz pepeo, prasak i dim.
Kažnjen sam jer živim,
Nosio mrlju sam sjećanja,
Crnilo dodavah pjesmama.
A tko bijah zapravo,
pisanje ne otkri nikakvo.
Da li u oblak, nestalan i mali,
Osti ćete svoje spakirati
I stoga stoljećima me mučiti
Sto čovjek bijah sakati?

- Loše je biti, smjerno priznaješ,
Ne onaj za kojeg se izdaješ.
Svakodnevno očaj skrivati,
masku sa lica ne skidati,
I samo nadu gajiti
Da ljudi nas neće ismijati.
A ponajviše se brinuti
Sto će u tebe zaviriti
Pa umjesto Pravednika

Ugledat ego rudnika,
Koji se u jednom ne mijenja:
U pridavanju sebi značenja.

- Nikakve podsvijesti ne imah zacijelo.
Grešniji bijahu, ne znam, duša ili tijelo?
U duboku ne vjerujem psihoanalizu.
Ništa zato što je napredak blizu.
Naprosto vragovi muče, i zbog toga žalim.
Branim se tako što ištem kao da se molim.
Umjesto ispovijedi, noću strofe sastavlja
Mudar tek stog što se provincijalnim predstavlja.

POSLIJE SVEGA

Spali su s mene pogledi, uvjerenja, vjerovanja,
mišljenja, istine, načela,
pravila i navade.

Prenuh se gol na rubu civilizacije,
što mi se činila smiješnom i neshvatljivom.

Nadsvođene sale bivše jezuitske akademije,
u kojima sam nekoć naukovao,
ne bi mnome bile zadovoljne.

Unatoč tomu što još pamtim
nekoliko latinskih sentenci.

Rijeka je tekla dalje kroz hrastove i borove šume.

Stajah do poviše pasa u travi, udišuć divlji miris
žutih cvjetova.

I oblaci. Kao i uvijek ondje,
mnogo oblaka.

Na obali Willie, 1999.

ZRACI SVJETLOSTI

Zraci svjetlosti,
Nebeski čisti,
Pomažu svakom
Svjedoku zemaljskom.

Iza nedostižna zastora
Smisao se zemaljskih stvari nalazi.
Dok živi jurimo po svijetu ovom
Za srećom i nesrećom svojom.

Znamo da će se utrka završiti
I razdvojeno će se spojiti
U jedno, kako je i trebalo:
Jedna duša i jadno tijelo.

ORFEJ I EURIDIKA

ORFEJ I EURIDIKA

Stojeći na pločama u predvorju ulaza u Had
Orfej se povijao pod snažnim udarima vjetra
Koji je vitlao njegovim ogrtačem, kovitlao klupka
magle,
Zaplitao se u listovima drveća, svjetla automobila
Gasila su se sa svakom navalom magle.

Zaustavio se pred ostakljenim vratima, nesiguran
Hoće li mu doteći snage u tom zadnjemu pokušaju.

Sjećao se njezinih riječi: "Ti si dobar čovjek".
Nije baš u to vjerovao. Lirski pjesnici
Imaju obično, znao je, ledena srca.
To je malne uvjet. Savršenstvo umjetnosti
Dobiva se u zamjenu za tu osakaćenost.

Jedino njezina ljubav ga je grijala, oplemenjivala.
Kada je bio s njom, onda je drugačije mislio o sebi.
Nije ju mogao iznevjeriti sada, kada je umrla.

Gurnuo je vrata. Kročio labirintom hodnika, dizala.
Sinje svjetlo nije bilo svjetlo već zemaljski mrak.
Elektronski psi propuštali su ga bez šušnja.
Spuštao se kat po kat, sto, tri stotine, u dubinu.
Ozebao. Bio je svjestan da se našao u Nigdini.
Ispod tisuća smrznutih stoljeća.
Na počivalištu bivših naraštaja.
To kraljevstvo činilo se nema dna ni granice.

Okružila su ga lica zakovitlanih sjena.
Neka je raspoznavao. Osjećao je ritam svoje krvi.
Osjećao je snažno svoj život skupa sa svom krivnjom.

I bojao se sresti one kojima je učinio zlo.
Ali, oni su izgubili sposobnost pamćenja.
Gledali su nekako ustranu ravnodušni prema svemu.

Za svoju obranu imao je devetostrunu liru.
Nosio je u njoj glazbu zemlje protiv bezdna boli
Zasipajući tišinom sve zvukove.
Glazba je vladala njime. Bijaše tada bezvoljan.
Predavao se diktatu pjesme, sav u uho pretvoren,
Kao i njegova lira, bijaše samo instrument.

Dok ne stiže do palače vladara te zemlje.
Perzefona je u svome vrtu usahlih krušaka i jabuka,
Crnom od golih grana i čvornatih grančica,
Tron joj žalobni ametist, slušala.

Pjevao je o svjetlosti jutra, o rijekama u zelenilu.
O isparavajućoj vodi ružičastog svitanja.
O bojama: cinoberu, karminu,
Sijenskom okeru, plaveti,
O blaženstvu plivanja u moru uz mramorne stijene.
O gozbi na terasi nad vrevom ribarske luke.
O okusu vina, soli, masline, gorčice, o bojama.
O letu lastavice, letu sokola, dostojanstvenom
letu jata
pelikana nad zaljevom.
O mirisu pregršti jorgovana u ljetnoj kiši.
O tomu da riječi je svoje okretao protiv smrti
i ni jednom svojom rimom nije veličao ništavilo.

Ne znam, reče boginja, jesi li je volio,
Ali stigao si čak ovamo da je spasiš.
Bit će ti vraćena. No, postoji jedan uvjet.
Zabranjeno ti je s njom razgovarati. I na povratku
Osvrnuti se da vidiš ide li za tobom.

I Hermes dovede Euridiku.
Lice joj nije ono; sivo je sasvim,
Kapci spušteni, ispod njih sjena trepavica.
Pomjerala se ukočeno, vođena rukom
Svoga vodiča. Izgovoriti njezino ime
Tako je jako želio, probuditi je iz toga sna.
Ali se suzdrža, znajući da je prihvatio uvjet.

Krenuše. Najprije on, a za njim, ali ne odmah,
Struganje njegovih sandala i sitno lupkanje
Njezinih nogu, sapetih suknjom kao pokrovom.
Strma je staza pri vrhu fosforno svjetlucala
U mraku, koji je bio poput zidova u tunelu.
Zastajao je i osluškivao, ali i oni su tada
Zastajali također, zamirao je odjek.
Kada bi počinjao hodati, odazivao se njihov dvotakt,
Jednom, činilo mu se, bliže, onda opet dalje.
Ispod njegove vjere narastala je sumnja
I obavijala ga kao hladan zavoj.
Ne znajući plakati, plakao je nad gubitkom
Ljudskih nada u uskrsnuće.
Jer sada je bio poput svakog smrtnika.
Njegova je lira šutjela i snivala bez obrane.
Znao je da mora vjerovati i nije znao vjerovati.
I dugo je trebala trajati nesigurna java
Vlastitih koraka što ih je, obamro, brojao.

Razdanjivalo se. Ukazaše se pukotine u stijeni
Ispod svijetlećeg oka na izlazu iz podzemlja.
I dogodi se što je predosjećao. Kada je okrenuo
glavu,
Iza njega na stazi ne bijaše nikoga.

Sunce. I nebo, na njemu oblaci.
Sada je tek zavrištalo u njemu: Euridiko!

Ali, mirisale su trave, nisko se rasprostirao
pčelinji zuj.
I zaspao je, s obrazom na razgrijanoj zemlji.

TOMASZ FIAŁKOWSKI

KAPIJA U HAD

U Krakowu je 2002. godine objavljena Miłoszewa poema *Orfej i Euridika* (naklada Wydawnictwo Literackie), tiskana, osim na poljskom, još na engleskom, njemačkom, ruskom i švedskom jeziku. Poema je posvećena Carol, nedavno preminuloj ženi pjesnikovoj.

U razgovoru s Tomaszem Fałkowskim, zamjenikom glavnog urednika krakovskog *Tygodnika Powszechnego,* o nastanku ove poeme i o tome da li umjetnost može ublažiti bol, Miłosz je rekao:

- Bez dvojbe. Čak sam se i sam začudio vlastitoj odlučnosti da napišem *Orfeja i Euridiku,* što mogu objasniti jedino time da sam u to djelo prenio sve osobne probleme. Pisao sam noćima. Umjesto razmišljanja slijedili su fragmenti, kao da se sve to odvijalo bez moje volje. Uvijek sam težio objektivnoj umjetnosti, ali rijetko mi je to polazilo za rukom. Posezanje za mitom jeste upravo pokušaj prenošenja osobnog osjećanja ili doživljaja u objektivni svijet.

Ovo djelo ima izvjestan ključ. Letio sam iz Krakowa u San Francisco, znao sam da Carol umire i da je kraj neizbježan; radilo se samo o tome da stignem u bolnicu prije njezine smrti. I, zapravo, to putovanje po Hadu je moje putovanje u San Francisco i lutanje bolnicom. U scenariju poeme nalaze se elementi suvremene bolnice, kao elektronički roboti što se bešumno kreću hodnicima.

** U jednoj od verzija mita bogovi Orfeju ne pokazuju Euridiku nego samo njezin privid, "phasmu". I kod vas "lice joj nije ono, sivo je sasvim".*

- Tu su složene dvije slike. Stigao sam u bolnicu prije nego je Carol umrla, ali to su bili njezini zadnji sati, a onda sam je vidio nakon što je umrla. Vrlo je bolno izdvajanje te osobne podloge - ali ona u poemi postoji.

** U njoj se pojavljuje i drugi sloj, sloj obračuna pjesnika sa samim sobom, s vlastitom odgovornošću. "I nijednom svojom rimom ne veličaše ništavilo". Je li to uvjet spasenja - stati na stranu života?*

- Tu su dva elementa. Perzefona je oteta i odvedena u Had, ali dijelom svoga bića sjećala se ljepote života. Njezin "vrt usahlih krušaka i jabuka" je trag toga sjećanja. Dakle, može se reći da se Orfej ponašao pomalo demagoški pozivajući se na njezinu povezanost sa svijetom. A s druge strane, to je opravdavanje samog sebe - uistinu nije bio na strani smrti. Nikad.

** U mitu Orfej svojom pjesmom zakratko zaustavlja čitavu podzemnu mašineriju, ublažava bol, zaustavlja na tren izvršenje vječite kazne... Može li poezija imati takvu snagu ?*

- Mislim da poezija može djelovati na razne načine. Ona je nešto vrlo tajanstveno, kao što je tajanstven ljudski organizam. Izjasniti se o tome što može i što ne može poezija vrlo je rizično.

** Na jednome mjestu govorite o "ledenom srcu" lirskih pjesnika, o tome da se "savršenstvo umjetnosti dobiva u zamjenu za tu osakaćenost". Hladnoća srca kao cijena za bavljenje umjetnošću?*

- To je vječiti problem, o kojem su pisali mnogi pjesnici, između ostalih Krasiński: "Kroz tebe teče potok ljepote, ali ti nisi ljepota". Ta se raspolućenost ponavlja i kod Mickiewicza, za njega je vrlo bitna.

** Kod Thomasa Manna to se očituje u savezu sa Sotonom; njegov znak je studen što prati kompozitora Adriana Leverkuhna u* Doktoru Faustu.

- Thomas Mann pokreće ovaj problem mnogo ranije, još u pripovijetki *Tonio Kroger,* znači prije Prvog svjetskog rata - i on ga muči cijeloga života.

** Vi pišete: "Znao je da mora vjerovati a nije znao vjerovati". Je li Orfejev poraz posljedica prevelike ljubavi ili premale vjere? Kada kao kršćani ispovijedamo vjeru u uskrsnuće tijela, dotičemo jednu od najvećih zagonetki teologije, a istodobno smo bliski materiji vaše poeme,*

- To je zasigurno jedno od najtajanstvenijih mjesta kršćanskoga *Credo.* Suvremeni čovjek s tim *Credo* ima neprekidan problem. Nastojao sam, pišući o tim pitanjima, predočiti situaciju ljudi koji danas žive, a koja nije jednostavna. Nije lako reći da netko ima vjeru, a netko je nema. Koliko se današnjih ljudi koleba između jednog i drugog, ne želeći ni samome sebi priznati...

** Jan Zieliński, pišući u* Tygodniku Powszechnom *o "Orfeju i Euridiki", poziva se na Rilkeovu pje-*

smu o istoj temi i ukazuje na to da kod vas, zapravo, sa scene nestaje Hermes - vodič između dva svijeta. Čak je završio pitanjem: Gdje si, Hermese?

- Jednostavno, meni više govori ličnost Perzefone nego ovaj posrednik, koji je, kako znamo, u mitologiji prilično čudna i dvoznačna ličnost.

** Perzefona nosi nadu u preporod.*

- Upravo tako! Za mene je ona oduvijek bila fascinantna ličnost s obzirom na svoju dvostrukost - života i smrti. Najprije je živjela na zemlji, a onda je postala gospodarica smrti. Opasna je vladarka podzemnoga svijeta, a ipak čuva sjećanje na miris trava i sunčev sjaj.

** Izgubivši Euridiku Orfej očajava, a onda ipak zaspi. "Ali, mirisale su trave, nisko se rasprostirao pčela zuj". Znači li to da je pronašao ljekovito jedinstvo s prirodom, svoje mjesto u ritmu njezinih promjena, ili je, prije, rezignacija?*

- Ne znam. Netko je rekao kako je Orfej u svome lutanju naučio voljeti, kako je njegovo putovanje, u stvari, lekcija ljubavi prema Euridiki. Čak je i njegova dvojba dio te lekcije; ja nisam vjerovao da će Carol preživjeti, znao sam da za nju nema spasa. Orfej ne razumije baš što se s njime događa na povratku iz Hada, ali će zaspati s obrazom na razgrijanoj zemlji, imajući, na neki način, Euridiku u sebi. Reći o nekome da je donio dar ljubavi, to znači najveću počast koja mu se može ukazati.

Gazeta Wyborcza, 4-5. listopada 2003., odlomci

DRUGI PROSTOR

DRUGI PROSTOR

Kako su prostrane nebeske odaje!
Do njih se stiže stubama iz zraka.
Iznad oblaka rajski vise vrtovi.

Duša se otkida od tijela i leti,
Zna da postoji visina
I postoji niskost.

Jesmo li uistinu izgubili vjeru u drugi prostor?
I nestali jesu li, propali, i Nebo i Pakao?

Bez livada izvanzemaljskih kako naći Izbavljenje?
Kako pronaći mjesto za savez prokletih?

Plačimo, žalujmo nakon velikoga gubitka.
Išarajmo garom lica, raspletimo kose.

Preklinjimo da nam se vrati
Drugi prostor.

KASNA ZRELOST

Sporo, jer tek u devedesetoj, otvorila su se
vrata u meni i ušao sam u prozračno jutro.

Ćutio sam kako udaljavaju se od mene, jedan
za drugim,
poput brodova, moji raniji životi, zajedno
s njihovom mukom.

Otkrivali su mome se peru zemlje, gradovi, vrtovi,
morski zaljevi, da ih opiše bolje nego prije.

Nisam bio odvojen od ljudi, žal i samilost su nas
vezali
i govorio sam: zaboravili smo da svi smo djeca
Kralja.

Budući dolazimo odonud gdje više nema podjele
na Da i Ne, niti podjele na jeste, bit će i bilo je.

Jadni stoga smo, što rabimo manje od stotog dijela
dara što ga dobismo za naše dugo putovanje.

Hip od jučer i prije stoljeća: ubod mača, bojenje
trepavica
pred zrcalom od glatka metala, ubojit pucanj
iz muškete, udar karavele o greben, stanuju
u nama i čekaju
da budu dopunjeni.

Uvijek sam znao da bit ću radnik
u vinogradu, isto onako

kao i svi ljudi što žive u isto vrijeme kad i ja, bili
oni toga svjesni
ili nesvjesni.

AKO NEMA

Ako nema Boga,
onda nije čovjeku sve dopušteno.
Čuvar je on brata svojega
i nije mu dopušteno brata svoga ražalostiti
pričajući kako Boga nema.

MAJSTOR MOGA ZANATA

Uspomeni Jarosława Iwaszkiewicza

Jesu li me u njegovim pjesmama zavodile čiste boje
ili pak njegova zaljubljenost u smrt?

Jer zacijelo bijaše zaljubljen u smrt.
Ona je bila istina i sadržaj obmane postojanja.

Ona odnosi
ružičastozlatne kule,
blijedozeleni mramor,
ljubičasta nebesa,
crveni violinski stavak.

Ona zauvijek gasi ljubavni krik:

"U maglama ljiljanovih zgarišta,
Usred strništa i sivila,
Poput narančaste mrlje
Vatreni bokor tvoje golotinje."

Sada mislim da u dionizijskoj slatkoći umiranja
ima nečeg
neumjerenog.

Prolaznost ljudi i stvari nije jedina tajna vremena.
Koje poziva da pobjeđujemo kušnju našeg
podaništva.

I na samome rubu provalije postaviti stol,
na njemu čaše, krčag
i dvije jabuke.

Kako bismo uveličali nedostižno Sada.

BORAVAK

Boravak na ovome mjestu nalikovao je snu,
a san je trajao mnoge godine.

Mene se uistinu ništa nije ticalo
Sve dok sam slušao glas što je diktirao pjesme.

To je bio moj način da živim,
I tako se ispunjavalo ono što mi je predodređeno.

Nekima se činilo da sam s njima,
Povjerovali su dakle mojoj maski.

Spočitavao sam sebi zbog toga, jer želio sam biti drugačiji:
Istinoljubiv, odvažan, plemenit.

Poslije sam još samo govorio: previsoki su pragovi.
Jesam, i bit ću kriv, i koga za to briga?

EMIGRIRATI

U snovima vraćaju mi se godine stranstvovanja.
I samo tada znam koliko sam patio.
Naš minuli život je zakriven,
Ili zazidan onako kako to čine pčele,
Lijepeći voskom oštećena mjesta.

Tko bi mogao živjeti čuvajući sjećanje
Na sva poniženja naše uznosite ambicije,
I blagonaklone poglede na jadnika
Koji misli da, kao kod kuće, nešto vrijedi.

Kada bih za mladež sastavljao svjedočenje,
Ni riječju spomenuo ne bih uspjeh.
Koji se sigurno dogodi, ali je gorak.

O STARIM ŽENAMA

Nevidljiv, odjeven u prevelike halje,
šećem glumeći nesputani duh.

Kakva je ovo zemlja? Zemlja straha od sjećanja
na prošlost, križeva za zasluge što gube vrijednost.

Mislim na vas, stare žene, koje šuteći prebirete
dane života svoga kao kuglice svoje krunice.

Trebalo je izdržati, napatiti se, izaći nakraj sa svime,
čekati, ne čekati, trebalo je.

Molim se za vas, Najvišemu, potpomognut
vašim licima s fotografija.

Da dan smrti vaše ne bude dan beznađa,
već povjerenja u svjetlo što se probija
iza zemaljskih oblika.

ANĐEO ČUVAR

Moj anđeo čuvar u snu uzima oblik žene.
Ne uvijek iste. Zna da ja, tjelesan sasvim,
trebam ljubavni dodir.
Ne spajamo udove svoje,
Ali postoji bliskost i istinsko razumijevanje.

Nisam vjerovao u nazočnost anđela, ali su se
snovi promijenili.
A kad sam nedavno našao pećinu s blagom,
Zajedno smo pomicali vreće, a ja sam molio
Za još mrvicu mirna sna.

VISOKE TERASE

Visoke terase iznad svjetlosti mora.
Prvi smo u hotelu sišli na doručak.
Daleko, duž linije horizonta, manevriraju brodovi.

U Gimnaziji Zigmunta Augusta dan smo počinjali
pjesmom
„Kad rana diže se zora".

Tek oči protrljati stignem,
Već Gospoda svojega zivnem,
Boga moga sa neba,
Duša mi namah treba.

Cijeli život pokušavah odgovoriti na pitanje:
odakle zlo?

Nije moguće da ljudi toliko pate dok je Bog na nebu
i oko mene.

NEPRILAGOĐENOST

Nesposoban sam živjeti igdje drugo osim u Raju.

Jednostavno takva je bila moja genetska
neprilagođenost.

Na zemlji ubod ružina trna pretvarao se u ranu,
svaki
put kada se iza oblaka sakrilo sunce, osjećao
sam tugu.

Pretvarao sam se da poput ostalih radim od jutra
do večeri, ali odsutan,
nevidljivim predjelima odan.

Za utjehu bježao sam u gradske parkove da
gledam i vjerno
slikam cvijeće i drveće, ali su se oni iz zbiljskih
pretvarali
u raslinje rajskoga vrta.

Nisam zavolio ženu sa svojih pet osjetila, želio sam
u njoj vidjeti jedino sestru u zajedničkom
izgnanstvu.

Religiju sam cijenio zbog toga što je ona u ovoj
zemlji bola
bila pjesmom tužnom i molećivom.

KOFER

Možda je Gospod Bog stvorio svijet kako bi se odražavao
u beskrajnome broju očiju živih bića ili, što je
vjerojatnije, u beskrajnome broju ljudskih svijesti.

Isto kao i u ljudskim maštarijama, poput moje romantične predodžbe
šume u Raudonci, ili moje predodžbe grudi gospođe Poli,
kada sam u nju bio zaljubljen.

Gdje li Gospod Bog čuva te odraze? Ima li nekakav vrlo veliki kofer
u kojem drži svoje blago?

Ili je pak poput golemog računala u kojem je smještena
njihova bezgranična množina?

Možda je zauzet razgledanjem, uspoređujući odraze s onim
što je uistinu bilo?

Podsmjehujući se ubrk mudracima, koji su držali
da su to samo odrazi i ništa više.

"JA"

Prečudno, u sebe zaljubljeno Ja, muškaraca i
žena, obožava
sebe u zrcalu.

Koliko krema, pomada, uštirkanih košulja,
da bi predstavilo sebe
kao slavno i blistavo.

Ali odmah za njim stižu nevidljive kozmetičarke
Vremena, stavljaju sjene bora u kutove očiju,
docrtavaju ustima izraz
gorčine.

Posipaju pepelom kosu, mijenjaju osobnost
u bezimenu
masku.

Zrcalo se gasi, oči jedva vide, kako je teško
povjerovati da za anđele možemo biti
tek jednokratni događaj, ne znamenka u
ispunjavanju svakodnevnih zakonitosti.

xxx

Nema nikakve sumnje da su ono dvoje
u Raju bili jednokratan
događaj.

Zamislite samo! Ne povinovati se nikakvom
zakonu prolaznosti.

Niti zakonu uzroka i posljedice.

Niti zakonu nesuglasja između volje i tijela.

Nije postojalo Ja. Postojala je zagledanost.

Zemlja tek što se izvukla iz kaosa.

Trava blistavozelena. Obala rijeke tajanstvena.

I nebo, na kojemu sunce znači ljubav.

NOVO STOLJEĆE

Tijelo više ne sluša moje zapovijedi.
Spotiče se na sasvim ravnoj cesti, teško
se uz stube penje.
Odnosim se prema njemu s ironijom. Ismijavam
Mlitavost njegovih mišića, to što mu se noge
vuku, sljepilo,
Sve oznake duboke starosti.

Nasreću, i dalje noću sastavljam pjesme.
Premda, kad ih izjutra zapišem, kasnije ih ne
mogu pročitati.
Pomažu mi uvećana slova na računalu.
Koje sam dočekao, što je prednost.

BILJEŽNICA

Što je moguće izraziti? Ništa se ne može izraziti.
Vatra u ognjištu. Nastja peče uštipke.
Prosinac. U osvit. U selu blizu Jaszuna.

Moram već umrijeti, a posao nikako nije završen.

***

Od ljudskog govora do nijemih stihova
kako je daleko!

***

Rasprostire se dolina, znakovi, svjetlo.

***

Nisam bio jak, Gospode,
Nikakve u meni muškosti.
Vodio si me do provalija
I do nemogućnosti.

***

Zauvijek nezreo.
Jedino ja znam koliko smiješan...

***

Topla dolina vječno živućih.
Šeću se iznad zelenih voda.
Meni na prsima rišu crvenim tušem
Srce i znakove milostiva prihvaćanja.

Hvaliti. To je valjda jedino ostalo.
Onome koji se sjeća i koji korak po korak razmatra
Nesreću za nesrećom i odakle je udarilo.

***

Ovi ljudi ovdje ne znaju kako je teško praviti se
da se ništa nije zbilo,
normalnost.

***

Volio sam Gospoda Boga iz sve svoje snage
na pjeskovitim
putovima kroz šume.

***

Kamo se djelo pamćenje dana što bijahu tvojim
danima na zemlji,
I pričinjavahu ti radost i bol, i bijahu za tebe svemir?

Nisko, ispod, u raljama,
Stol, a na njemu debela knjiga,
I ruka što po njoj piše...

***

Na kapiji Pakla stajaše razgolićena.

***

Htio sam opisati svijet kao Lukrecije što ga opisa,
No, sve se toliko isprekompliciralo,
Čak izraza u rječniku bilo bi premalo,
Stoga sam samo uzviknuo: *Ipak se kreće!*

Skida gaćice Poliksena.

Govorio sam joj: Uvijek sam Tebe jedinu ljubio,
i sada
znam odakle dolazi gubitak.

Ljubav moja u snu, vjeverica u šumarku.

Naprijed su išli odrasli zabavljeni svojim
glupavim razgovorima.

Teče rijeka Willia, ravnodušna.

***

Samilošću i odvratnošću sputan.

VIŠEKATNI ČOVJEK

Kada izlazi sunce,
osvijetli gluposti i grijehe
skrivene u zakucima sjećanja
i nevidljive danju.

Ide višekatni čovjek,
na gornjim katovima krepkost jutra,
a tamo niže
mračne odaje
u koje te strah ulaziti.

Kaže: ispričavam se
duhovima odsutnih
što cvrkuću dolje
za stolovima pokopanih kavana.

Što čini čovjek?
Boji se suda,
naprimjer sada,
ili poslije smrti.

METAMORFOZE

I žuti su se iz zelenog hrasta cijedili medovi
Ovidije

Mitske sam medove pio,
Glavu sam lovorima resio,
Samo da se ne sjećam.

Lutao sam nevin,
osjetljiv i milosrdan
Sve do osmrtnice i groblja,

Ali pred tobom, Gospodine,
Zaludu je moje nastojanje
Da si pribavim ime pravednika,

Priroda je moja crna,
Svijest pakla vrijedna,
I ranjiv ego.

Takvoga si me ti htio,
U Tvoje poslove pozvao,
Nesretnika.

I tako se besmislen
Život, i u sebi oprečan,
Zatvara.

TEOLOŠKI TRAKTAT

1. OVAKAV TRAKTAT

Ovakav traktat neće napisati mlad čovjek.
Ne mislim ipak da ga diktira strah od smrti.
To je, nakon mnogih pokušaja, prosto zahvalnost,
također oproštaj od dekadencije
u koju je zapao pjesnički jezik moga stoljeća.

Zašto teologija? Jer prvo mora biti prvo.

U tome jeste pojam istine. I upravo poezija
svojim ponašanjem preneražene ptice
što kljuca na prozorsko staklo, svjedoči
da ne znamo živjeti u fantazmagoriji.

Neka se u naš govor vrati stvarnost.
To znači smisao, nemoguć bez apsolutne
polazišne točke.

2. PJESNIK, KOJEGA SU KRSTILI

Pjesnik, kojega su krstili
u seoskoj crkvi katoličke župe,
naletio je na poteškoće
što su ih uzrokovali njegovi suvjernici.

Zaludu se trudio odgonetnuti što se događa
u njihovim glavama.
Sumnjao je na prastari ožiljak poniženja
i zamjenske plemenske mitove.
Dakako, svako od njih, djece, nosilo je vlastitu
sudbinu.

Suprotstavljanje ja-oni bilo je nemoralno,

Budući da sebe smatra boljim od njih.

Lakše je bilo s drugima ponavljati molitvu
na engleskom
u crkvi Svete Magdalene u Berkeleyu.

Jednoć je, našavši se na zaobilaznici koje jedna traka
vodi u San Francisco a druga u Sacramento,

Pomislio da jednom mora napisati teološki
traktat, kako bi iskupio svoj grijeh
samoljubive oholosti.

3. NISAM

Nisam i ne želim biti posjednikom istine.

Sasvim mi je dovoljno lutanje po rubovima hereze.

Kako bih izbjegao ono što zovu spokojstvom vjere,
a što je tek puko samozadovoljstvo.

Moji su poljski suvjernici voljeli riječi crkvenoga
obreda,
ali nisu voljeli teologiju.

Možda sam bio poput redovnika u šumskom
samostanu,
koji je promatrajući kroz prozor razlivenu rijeku
pisao svoj traktat na latinskome, jeziku nerazumljivu
seljacima u ovčjim kožusima.

I kako je komično kraj naherenih varoških plotova,
gdje kokoši čeprkaju nasred prašnjave ulice,
raspravljati o Baudelaireovoj estetici!

Naviknut da za pomoć obraćam se Majci Božjoj,
s mukom sam je samo prepoznavao
U Božanstvu podignutom na zlato oltara.

4. MOLIM OPROŠTAJ

Molim oproštaj, prečasni teolozi, za ton nepriličan
ljubičastoj boji vaše toge.

Okrećem se i prevrćem u postelji svoga stila,
čekajući da mi postane udobno,
ni odveć pobožno, ni odveć svjetovno.

Mora postojati sredina između apstrakcije
i djetinjarije, kako bi se moglo razgovarati
ozbiljno o stvarima doista ozbiljnim.

Katoličke dogme kao da su nekoliko centimetara
previsoko, podižemo se na prste, i tada,
u treptaju, čini nam se da vidimo.

Ali tajna Svetoga Trojstva, tajna Grijeha
Praroditeljskoga i tajna Otkupljenja
oklopom su zaštićeni od razuma.

Koji uzaman nastoji saznati povijest
Boga prije stvaranja svijeta, i to kada je
u Njegovu Kraljevstvu izvršen raskol na dobro i zlo.

I što od toga razumjeti mogu u bijelo odjevene
djevojčice,
koje pristupaju prvoj pričesti?

Premda je i za sijede teologe toga malo previše,
stoga sklapaju knjige pozivajući se
na nedostatnost ljudskoga jezika.

Ipak, nije to dovoljan razlog
da se čavrlja o slatkom djetešcu Isusu u jaslama.

5. OPTEREĆENJE

Taj Mickiewicz; čemu se njime baviti kad je
ionako pogodan.

Pretvorili su ga u patriotski rekvizit
za poučavanje mladeži.

U limenku, u kojoj nakon otvaranja titraju crtići
o drevnim Poljacima.

I katolicizam, zar nije bolje ostaviti ga u miru?

Kako bi sačuvan bio ritual škropljenja
blagoslovljenom vodom
i slavljenja blagdana, i ispraćaja mrtvih
na dostojna groblja.

Uvijek će se naći oni koji će ga tretirati
ozbiljno, što znači politično.

Nikada se, pak, nisam povezivao s onim
neprijateljima
Prosvjetiteljstva, koji slušahu vraga kako govori
jezikom liberalizma i tolerancije za sve inovjerce.

Nažalost, u odnosu na mene primjenjivana
je američka izreka,
smišljena, uostalom, u lošoj namjeri:
"Jednom katolik, uvijek katolik".

6. UZALUDNO

Bogovi su svemoćni, no sudeći po svijetu koji su stvorili
nisu dobri, ili su dobri ali im se svijet oteo iz ruku,
što znači nisu svemoćni.

Epikurova škola

Kao šestogodišnjak osjećao sam užas u kamenom
poretku svijeta.

Uzaludno sam kasnije tražio skloništa
u šarenim atlasima ptica, ja bucmasti kustos
Kola ljubitelja prirode.

Charles Darwin, nesuđeni duhovnik, sa žaljenjem
je objavio
svoju teoriju materijalnog blagostanja, predviđajući
da će ona poslužiti teologiji vraga.

Budući ona propovijeda pobjedu snažnih i poraz
slabih,
što je precizan program vraga,
kojega zato i zovu Princem Ovoga Svijeta.

Sve što trči, puže, leti i umire, argument je
protiv božanske prirode čovjeka.

Obratih se protu-Prirodi, što znači Umjetnosti,
kako bih s drugima gradio dom naš od zvukova
glazbe, od boja na platnu i ritma govora.

Ugroženi u svakom trenu, označavali smo svoje
dane

na kamenom ili papirnom kalendaru.

Spremni na to da se iz ponora digne studena ruka,
koja će nas izvući zajedno s našom
nedovršenom gradnjom.

Ali s vjerom da neki od nas dobivaju dar, milost
unatoč sili teže.

7. MENI SE UVIJEK SVIĐAO

Meni se uvijek sviđao Mickiewicz, premda nisam
znao zašto.

Dok ne shvatih da je pisao u šiframa i da je to
pravilo poezije,
Odmak između onoga što se zna
i onoga što se otkriva.

Znači, sadržaj je važan poput jezgre u ljusci,
a kako će se igrati
ljuskama, nema većeg značenja.

Pogreške i djetinje ideje tragača za tajnom
moraju biti oproštene.

Mene su ismijavali za Swedenborga i druge
koještarije,
budući sam izlazio izvan propisa
književne mode.

S podrugljivom nacerenom njuškom
majmunoljudi koji raspravljaju o mojoj zatucanosti
pobožna djeteta.

Koje ne želi prihvatiti jedino dostupno nam znanje
0 uzajamnom stvaranju ljudi
1 zajedničkom stvaranju onoga što istinom zovu.

Istodobno, ja sam htio vjerovati u Adama i Evu,
U Pad i nadu u povratak.

8. PA NARAVNO, SJEĆAM SE

Pa naravno, sjećam se dvorišta u kući Romerovih,
gdje bijaše sjedište lože "Priljежni Litvanac".

I pod starost sam se našao u dvorištu svoga
sveučilišta
ispod arkada, pred ulazom u Crkvu sv. Ivana.

Udaljenost bijaše velika, ali sam mogao čuti kako
kočijaš puca bičem
i svi se skupa iz Tuhanowicza dovozimo pred
trijem dvora
Chreptowiczevih u Szczorsima.

Kako bismo u najvećoj knjižnici na Litvi čitali knjige
ukrašene likom svemirskoga čovjeka.

Ako pišući o meni pobrkaju stoljeća,
sam ću potvrditi da sam tamo bio godine 1820,
nagnut iznad *L'aurore naissante* Jakoba Bohmea,
francusko izdanje, 1802.

9. NE IZ FRIVOLNOSTI

Nisam se iz frivolnosti, časni teolozi,
bavio tajnim znanjem mnogih stoljeća -
no me je srce boljelo od pogleda na gadosti svijeta.

Ako je Bog svemoguć, to može dopustiti
samo pod pretpostavkom da nije dobar.

Odakle onda granice njegove moći, zašto takav
a ne drugačiji
jeste poredak stvaranja - na to su nastojali
odgovoriti
hermetici, kabalisti, alkemičari, vitezovi
Ružina križa.

Tek bi danas našli potvrdu svojim slutnjama
u tvrdnji astrofizičara da prostor i vrijeme
nisu nešto vječno, nego su imali svoj početak.

U jednom nezamislivom bljesku, od kojega
su se počeli
računati minuti, sati i stoljeća stoljeća.

A oni su se upravo bavili onim što se dogodilo
u krilu Božanstva
prije toga bljeska, ili kako su se pojavili Da i Ne,
dobro i zlo.

Jakob je Bohme vjerovao kako je vidljivi svijet nastao
kao posljedica katastrofe, kao milosrdni čin Božji,
koji je kanio preteći širenje nepatvorena zla.

Kada optužujemo zemlju da je predvorje pakla,

pomislimo da bi mogla biti potpuni pakao,
bez ijedne zrake ljepote i dobrote.

10. ČITALI SMO U KATEKIZMU

Čitali smo u katekizmu o pobuni anđela -
što bi pretpostavljalo nekakvo djelovanje
u pred-svijetu
prije nego je vidljivi Kozmos stvoren,
jedino tako znamo misliti, služeći se kategorijama
"prije" i "poslije".

Čak i kad bi u pred-svijetu postojale cijele vojske
nevidljivih anđela, samo se jedan od njih,
očitujući svoju slobodnu volju, pobunio
i postao hetmanom odcjepljenja.

Ne znamo točno je li to bila prva, i najsavršenija
od egzistencija, prizvana u postojanje,
ili pak tamna strana samoga Božanstva
što ju je Jakob Bohme imenovao Božjim Gnjevom.

Ovako ili onako, anđeo velike ljepote i snage
ustremio se protiv
nepojamne Jednine, budući je rekao: "Ja",
što je značilo odvajanje.

Lucifer, nositelj tamnoga svjetla, nazvan također
protivnikom,
Sotonom, u *Knjizi o Jobu* je službeni optužitelj
u Stvoriteljevu gospodarstvu.

Nema veće mrlje na djelu Boga, koji je rekao "Da",
nego što je smrt ili "Ne", sjena bačena
voljom odvojenoga postojanja.

Ta je pobuna očitovanje vlastitoga "ja" i zove se
žudnja,
concupiscientia, a na zemlji je ponoviše
naši praroditelji. Drvo spoznaje
dobra i zla moglo bi se, kako su to otkrili Adam
i Eva,
zvati drvetom smrti!

Grijeh svijeta mogao bi biti obrisan rukom
novoga Adama,
čiji je rat s Princem Ovoga Svijeta
rat protiv smrti.

11. PREMA MICKIEWICZU

Prema Mickiewiczu i Jakobu Bóhmeu, Adam je bio
kao Adam Kadmon iz Kabale, kozmički čovjek
u krilu Božanstva.

Pojavio se u srcu stvorene Prirode, ali bijaše
anđeoski,
obdaren nevidljivim tijelom.

Stavljale su ga na kušnju sile Prirode, koje su ga
(kako je izdiktirao Mickiewicz Armandeu
Levyju)
zvale: "Evo nas ovdje, očiglednosti, oblici, stvari,
što traže jedino da podliježu tebi, služe tebi. Vidiš
nas,
dodiruješ nas, možeš upravljati nama gledom,
kretom.
Vidje li ikada biće više od sebe, boga, koji bi imao
gled, kret, koji bi zapovijedao stihiji? Vjeruj nama,
ti si istinski bog za nas, ti si istinski gospodar
stvaranja. Ujedini se s nama, postanimo ovo isto
tijelo, ova ista priroda, sjedinimo se."

Adam je podlegao kušnji, a onda Bog posla na
njega dubok san.

Kada se probudio, stajaše pred njim Eva.

12. TAKO DAKLE EVA

Tako se dakle ispostavilo da je Eva izaslanica
Prirode
i povukla je Adama u jednolični krug rađanja
i umiranja.

Kao da je Velika Majka zemlja paleolita, što
rađa i čuva pepeo.

Otuda možda muški strah od obećanja ljubavi,
koja nije drugo doli obećanje smrti.

Zemaljskost Evina u toj priči neće dobiti
priznanje naših sestara,
ali kod Jakoba Bóhmea nalazimo i sliku drugačije
Eve,
one, koja je dobila i prihvatila poziv
da postane majkom Boga.

Ne zaboravimo u svakom slučaju da Bohme
govori o svijetu arhetipa,
koje Bog promatra, što znači tamo
gdje ne postoji nikakvo prije i nikakvo poslije,
niti je Eva druga nasljednica Eve prve,
ali stoje jedna kraj druge u pogledu Stvoriteljevu.

Prožimajući se jedna drugom, rodice više nego
sestre.

Čudesna "Himna navještenju P. M. Gospi"*
mladoga antiklerikalca Mickiewicza nastala je
neposredno prije masonske himne poznate kao
"Oda mladosti"
i slavi Mariju riječima proroka ili Jakoba Bohmea.

* "Hymn na zwiastowanie N.M. Panny" - doslovno: "Himna navještenja Presvete Djevice Marije" - op. prev.;

13. NE TREBA SE ČUDITI

Ne treba se čuditi tim spekulacijama,
jer Praroditeljski je grijeh nerazumljiv,
i postaje malo jasniji ako prihvatimo
da je Adamu godilo postati vladarom
svekolika vidljiva stvorenja, a to stvorenje,
žudeći se sjediniti s njim, nadalo se
da će ga sačuvati od smrti.

Nije se tako dogodilo, i sam je izgubio besmrtnost.

Čini se da je Praroditeljski grijeh
ta prometejska maštarija o čovjeku,
biću tako nadarenom da može snagom svoga uma
stvoriti civilizaciju i iznaći lijek protiv smrti.

I da je novi Adam, Isus, primio tijelo i umro,
kako bi nas oslobodio prometejske oholosti.

S kojom je, istina, Mickiewiczu najteže bilo izaći
nakraj.

14. TI KOJI SE RODI

Ti, koji se rodi te noći
iščupaj nas iz vražje moći.
Kolenda

Tko god smatra normalnim poretkom stvari
da snažni pobjeđuju, slabi nestaju, a život se
svršava smrću,
pristaje na vladavinu vraga.

Neka se kršćanstvo ne pretvara da je naklonjeno
svijetu,
ako u njemu vidi grijeh požude ili sveopće Volje,
kako je to nazivao veliki filozof pesimizma,
Schopenhauer,
koji je u kršćanstvu i budizmu nalazio zajedničku
crtu,
suosjećanje sa stanovnicima Zemlje, doline suza.

Tko se ufa u Isusa Krista, iščekuje njegov dolazak
i kraj svijeta, kada prvo nebo i prva zemlja
prođu i smrti više ne bude.

15. RELIGIJU CRPEMO

Religiju crpemo iz naše samilosti prema ljudima.

Preslabi su živjeti bez božanske skrbi.

Preslabi su slušati škrgutavo obrtanje paklenih
kotača.

Tko će se od nas pomiriti sa svemirom
bez ikakva glasa,

Bez suosjećanja, samilosti, razumijevanja?

Čovječanstvo znači potpunu nepoznanicu među
galaktikama.

Dovoljan razlog da zajedno s drugima podigne
svetište
nezamisliva milosrđa.

16. PRAVO GOVOREĆI

Pravo govoreći, ništa ne razumijem, postoji samo
ekstatični naš ples, djelić velike cjeline.

Rađaju se i umiru, ples ne prestaje, pokrivam oči,
braneći se od naleta slika što jure prema meni.

Može biti da samo glumim geste i riječi i djela,
zaustavljen na za me određenoj njivi vremena.

Homo ritualis, svjestan toga izvršavam
što je propisano jednodnevnom meštru.

17. ZAŠTO NE PRIZNATI

Zašto ne priznati: u religioznosti svojoj nisam
postupao
mimo *Knjige o Jobu.*

S razlikom tom što Job sebe je smatrao nevinim;
ja, međutim, opteretih krivnjom svoje gene.

Nisam bio nevin; htio sam biti nevin, ali nisam
mogao.

Poslanu na mene nesreću podnosio sam ne huleći
Boga,
pošto sam naučio ne huliti Boga zato
što me stvorio čovjekom baš ovakvim,
a ne drugačijim.

Nesreću sam shvaćao kao kaznu za svoje postojanje.

Dan i noć upućivao sam Bogu pitanje: Zašto?
Do kraja nesiguran razumijem li
Njegov nejasni odgovor.

18. KAD NE BIH POSJEDOVAO

Kad ne bih posjedovao opširno znanje o tome
što se zove ponos, oholost ili taština.

Mogao bih ozbiljno shvatiti prizor koji se
završava ne toliko
spuštanjem zavjese koliko gromom iz vedra neba.

Ali komika tog prizora je tako jedinstvena,
da se smrt čini neprimjerenom kaznom za
nesretne lutke,
za njihove igre samohvale i vjerolomne uspjehe.

Mislim o tome s rugom, videći sebe
medu sudionicima zabave.

I tada mi je, priznajem, teško vjerovati u
besmrtnu dušu.

19. E DA, VALJA UMIRATI

E da, valja umirati.
Smrt je golema i nerazumljiva.
Zalud na Zadušnice želimo čuti glasove
iz mrklih podzemnih predjela, Šeola, Hada.
Mi smo zaigrana zamorčad, nesvjesna da će ići
pod nož.
Kad srce stane, nastupa ništa,
govore moji suvremenici sliježući ramenima.

Kršćani su izgubili vjeru u surovoga Suca,
koji osuđuje grešnike na kotlove s vrijućom
smolom.

Ja sam se okoristio čitanjem Swedenborga,

Kod kojega ni jedna presuda ne pada s visine.

I duše umrlih vuče kao magnet ka dušama sličnim

Njihova *karma,* kao kod budista.

Osjećam u sebi toliko neispoljena zla,
da ne isključujem svoj odlazak u Pakao.

Bio bi to zasigurno Pakao umjetnika.

To znači ljudi, koji su savršenstvo djela

Stavljali iznad svojih obveza supružnika, očeva,
braće i sugrađana.

20. GRANICA

Usnio sam san o granici koju je teško preći,
a prekoračio sam ih mnogo, unatoč stražarima
država i imperija.

Taj san nije imao smisla, jer je zapravo bio o tome
kako je sve dobro dok na prelaženje granice
nismo primorani.

Na ovoj strani zeleni, mekani sag,
a to su vrhovi drveća tropske šume,
letimo iznad njih mi, ptice.

Na onoj strani ni jedne stvari, koju bismo mogli
vidjeti, dotaknuti, čuti, kušati.

Spremamo se tamo, vukući se, kao emigranti
koji ne očekuju sreću u dalekim predjelima
izgnanstva.

21. DA BI NAPOKON

Da bih napokon predstavio sebe kao nasljednika
mističnih loža,
a i kao čovjeka drugačijeg negoli u legendi.

Navodno dijete sreće, kojemu sve uspijeva,
skupljao sam časti u dugom i radinom životu.

Uistinu se to odvijalo sasvim drugačije,
ali zbog ponosa i stida uzdržavao sam se priznati.

U školskim godinama, u brutalnosti igrališta,
ocijenio sam sebe
nesposobnim za borbu i rano se počeo pripremati za
zamjensku misiju.

Kasnije sam iskusio istinske a ne umišljene
tragedije,
tim teže za podnošenje što se ne osjećah nevinim.

Naučio sam podnositi nesreću, kao što se
podnosi sakatost,
ali moji su čitatelji rijetko iz mojega pisanja to
mogli naslutiti.

Jedino tamni tonovi i sklonost ka posebnoj,
gotovo manihejskoj vrsti kršćanstva,
mogli su navesti na pravi trag.

Dodati treba upletenost ove individue u povijest
dvadesetoga stoljeća, u apsurdnost njezinih
postupaka
i seriju čudesnih spasenja.

Kao da je zamjenska misija bila potvrđena
i Gospod Bog tražio od mene da djelo dovršim.

Trudio sam se i tražio veličinu, nedopiranje do nje
pravdajuć hudim vremenima.

Nalazeći je kod drugih, katkad kod sebe,
zahvalan sam bio za dar sudioništva
u nesvakidašnjoj Božjoj zamisli za smrtnike.

22. IMAJTE RAZUMIJEVANJA

Imajte razumijevanja za ljude slabe vjere.

Ja također jednoga dana vjerujem, drugoga ne
vjerujem.

Ali mi je dobro u gomili koja se moli.
Budući oni vjeruju, pomažu mi vjerovati
u njihovo vlastito postojanje bića zagonetnih.

Ne zaboravljam da su oni stvoreni samo malo nižim
od nebeskih moći.

Ispod svoje ružnoće, žiga njihove praktičnosti,
čisti su, u njihovim grlima, kada pjevaju,
pulsira bilo ushita.

A najviše pred kipićem Majke Božje,
u obliku u kojem ukazala se djetetu u Lurdu.

Naravno, skeptičan sam, ali skupa pjevamo,
pobjeđujuć na taj način proturječje
između privatne religije i religije obreda.

23. LIJEPA GOSPA

Lijepa Gospo. Ti, koja si se ukazala djeci u Lurdu
i Fatimi.

Najviše ih je tada, kako kažu djeca, zadivila
Tvoja neizreciva krasota.

Kao da si htjela podsjetiti kako je ljepota
jedna od sastavnica svijeta.

Što mogu potvrditi jer sam bio u Lurdu
hodočastio sam u pećine, dok šumi rijeka
i na čistomu nebu iznad planina vidi se krajičak
mjeseca.

Stajala si, pričaju djeca, iznad nevelika drveta,
ali su Tvoje stope lebdjele desetak centimetara
iznad njegova lišća.

Imala si tijelo ne privid, ali od nematerijalne
materije,
i moguće je bilo raspoznati kopče na Tvojoj haljini.

Molio sam Te za čudo, ali sam i bio svjestan

Kako dolazim iz zemlje, u kojoj Tvoja svetišta služe
učvršćivanju narodne zablude i stavljanju
pod zaštitu Tvoju, poganska boginjo,
pred najezdom neprijatelja.

Moja je nazočnost tu bila pomućena

Dužnošću pjesnika, koji ne smije laskati

pučkim fantazijama.

Ali žudim ostati vjeran Tvojoj nedokučivoj nakani

Da se ukažeš djeci u Lurdu i Fatimi.

Leszek Kołakowski

MALA GLOSA UZ EPOPEJU DUHA

Drugi su komentatori rekli gotovo sve što je važno o "Teološkom traktatu". Ja ću se, unatoč svemu, umiješati vlastitom riječju, ne postavljajući sebi zahtjeve da to bude nešto novo. Kada pročitamo "Traktat", istodobno imajući na umu ranije tekstove ovoga autora, učini nam se da se radi o sasvim prirodnoj, očekivanoj kruni njegove poetske sudbine, o jednostavnom postavljanju kule što je nedostajala na građevini tako davno podignutoj. Zacijelo je to zabluda, ali razumljiva.

Nije to, kao što se lako može zamijetiti, teologija u pravom smislu, već priznanje vjere ili nevjere i opis različitih s tim vezanih problema. Teologija je u povijesti vjere obrambeno oruđe, ona ne gradi vjeru nego je brani od napada izvana, odbija prigovore; kada bi cijeli svijet vjerovao onako kako valja, ne podliježući sumnjama, kada ne bi bio izložen kritici i podsmjehu nevjernika ili ljudi drugih vjera, teologija zacijelo ne bi ni bila potrebna. Teologija je po prirodi svoga poziva sklona tretirati kršćansku religiju kao zbir tvrdnji, u koje valja vjerovati (iako gotovo uvijek poštuje razlike između sustava znanja i sustava vjere).

No eto, ovo se zove "Traktat", ali je to iznad svega poetsko djelo neobične ljepote. A ja, pak, iako osjetljiv na draži poezije, ne umijem o poeziji i njezinim ljepotama pisati, jer to je preteško. Promatrajmo, dakle, tako kao da "Traktat" upravo jeste traktat. Sve se ne može reći; uostalom, i nedopustivo je. Mickiewicz, na kojega se Miłosz neko-

liko puta poziva, također podsjeća na to: "Postoje istine koje mudrac svim ljudima saopćava..."* itd. Brojne su, isto tako, strane božanskoga svijeta koje su, kako su nas oduvijek učili - premda ne uvijek uspješno - neizrecive, tako da ih ni jedan ljudski jezik ne može dosegnuti, pa ni sam anđeo Akraziel**, koji božanske tajne ljudima objavljuje, ne bi ih umio prenijeti.

Miłosz zna da religija nije lista doktrinarnih tvrdnji. Zna, također, da nije ni ono što u sebi do kraja života čuvaju djevojčice spomenute u poemi, kojima su utuvljene u glavu istine vjere prije nego su pristupile prvoj svetoj pričesti. I jedno i drugo predstavljaju neku stranu religioznog života, svakako, ali ni jedno od njih, niti oboje zajedno, ne stvaraju život vjere. Miłosz bolno doživljava to neprijateljstvo, što traje već nekoliko stoljeća, između kršćanstva i prosvjetiteljstva. To je pitanje bilo na sve načine prerađivano, preorano, no i pored toga, sve je u svezi s njim dvoznačno i nejasno. Kršćanstvo danas vodi život pun kolebanja, ali je prosvjetiteljstvo samo sebi zabiło nož u leđa, stigavši do mjesta na kojemu je i sama vjera u istinu obezvrijeđena, a vjera u stvarnost pokazuje se kao suvišak i praznovjerje, jer je "metafizička".

Najveće čvorište problema vidimo na dva mjesta. Jedno je takozvana znanstvena slika svijeta, i za nju prikačena (premda logički iz nje neizvodiva) racionalistička ideologija. Već jedno i pol sto-

* Ima istina koje mudrac kaže svima,/ Ima ih koje šapće sunarodnjacima,/ Ima ih koje povjerava drugu bliskom,/ Ima ih koje ne može otkriti nikom. (Adam Mickiewiecz, "Pravorijeci i opaske", prijevod Z. Malić)

** Ahraziel ili Akraziel - predstavljen je na židovskome amuletu - kameji - kao anđeo koji štiti od demona; Uriel, Princ svjetlosti, četvrti arhanđeo, čije ime nije zapisano u ***Bibliji* - *op. prev.***

lješe Darwin je, isto tako, trn u tijelu kršćanstva, ma koliko se činilo kako briše granicu između čovjeka i ostatka živućega svijeta. Vjeroučitelji, koji su ga bez napora obarali ("Taj Darwin kaže kako je tvoj pradjed bio majmun; nije nego, on je sam majmun", "Taj Darwin kaže da, ako u zemlju posadiš zrno pšenice, onda iz njega može niknuti krava, pa ti pokušaj"), zadovoljavali su možda one učenike, koji su im trebali kasnije popunjavati redove takozvanih funkcionalnih analfabeta, ali zacijelo ne i bistre četrnaestogodišnjake, koji su vidjeli njihovo sramotno mračnjaštvo. Da li kod nas postoje još uvijek takvi vjeroučitelji - ne znam. Darwinove antireligijske oštrice moguće je neutralizirati, u čemu ipak razum pomaže, ali bit će drugi neki Razum - ne taj od skolastičkog racionalizma, koji je imao svoj dan, razumije se, ali je taj dan davno prošao. Da vjera nema temelje u nauci, znali su mnogi već u XVII. stoljeću i bez Darwina. Ali neke čudne stvari su se događale u znanosti XX. Stoljeća, i možda su vratile smisao nekim važnim teološkim tradicijama. Kako se morao smijati učenjak XIX. stoljeća glupostima sv. Augustina, koji je govorio kako vrijeme nije ni postojalo prije nego je Bog stvorio svijet (ili Apostola Ivana, koji je propovijedao da vrijeme više neće postojati. Nego, vrijeme jednostavno teče, bilo svijeta ili ne bilo. No, sada sasvim drugačije. Na teoriju Velikoga praska (na što podsjeća Miłosz), u kojem su nastali vrijeme, prostor i materija, ne jednom su se pozivali - e pa, dakle, Bog postoji! Ipak, nema "dakle", nema logičkog proizlaženja, ali ima otvorenost ljudske misli prema nečemu što, čini se, daje smisao tajni stvaranja.

Drugi nemogući čvor je pitanje zla, o koje se Miłosz neprestano spotiče, ili se također nastoji s

njim uhvatiti ukoštac, kao i mnogi prije njega tijekom tolikih stoljeća. Bila su najmanje dva načina da se taj problem potpuno svlada tako što će mu se oduzeti svaki značaj. Jedan od njih, zapravo, izrasta iz racionalističke ideologije: "Zlo, to je riječ koju su ljudi izmislili kako bi imenovali patnju, ali u patnji nema ničega tajanstvenoga; radi opstanka vrste potrebno je da pojedinci pate, inače bi vrsta brzo nestala jer ne bi imala signale koji najavljuju opasnost." Ovo je objašnjenje neinteligentno, ali je prividno koherentno. Drugo objašnjenje je upravo teološko, iz tradicije teodiceje: to što zovemo zlom jeste neizbježna posljedica svijeta začetoga iz dobra. Bog je samo dobro, ali ni on ne može učiniti ni da moralno zlo ne postiže rezultate (ukoliko su ljudi obdareni slobodnom voljom), niti fizički (ukoliko sama sveopća povezanost stvari izaziva njihovo uzajamno uništavanje). Da, dobro znamo ta objašnjenja; no ona nikada nisu umirivala duše osjetljivih i inteligentnih.

To o čemu govori vjera nikada se ne može prikazati s takvom izrazitošću kao, naprimjer, činjenica da Sunce kruži okolo Zemlje. (Navodno, neki ljudi tvrde sasvim suprotno, ali valjda je to šala. Dovoljno je izaći na ulicu i uvjeriti se kako je uistinu). Prostor za nevjeru mora biti uvijek otvoren, mnoge stvari ne možemo znati, *non est nostrum scire.*

Postoji glupost vjere i glupost nevjere. Postoji mudrost vjere i mudrost nevjere. To pitanje zahtijeva vrlo dugo elaboraciju, ali nije ovdje mjesto za to. A kada Miłosz kaže: "Ja također jednoga dana vjerujem, drugoga ne vjerujem", onda to ne znači da je jednoga dana mudar, a drugoga glup. Ne; on živi u mudrosti vjere i mudrosti nevjere naizmjence.

Evo primjera. Glupost nevjere govori: "Premda su te naučili kako se množe razlomci i da je voda spoj vodika i kisika, kako onda uopće možeš poslije toga vjerovati u anđele, u praroditeljski grijeh i slične bedastoće?" Glupost vjere govori: "A što ti misliš da si pametniji od cijele Crkve i svih njezinih naučenjaka? Pa i Newton je isto u Boga vjerovao, čak i Darwin, i toliko fizičara. A ti si, kao, pametniji od sviju njih?" A o tome o čemu govori mudrost vjere i mudrost nevjere nećemo sada raspravljati. Zadovoljimo se time da su obje kod Miłosza prisutne.

Nema drugoga poljskog pisca čija bi riječ u svijetu bila tako zapažena i cijenjena kao Miloszeva, i to ne samo zahvaljujući nobelovskoj slavi, nego stoga što misao i briga za svijet u svakoj njegovoj riječi sjaje, a priznanja koja on čini kao nitko drugi nikada nisu začinjena samozadovoljstvom, i uz to ironije ima mnogo. Barem u tome slučaju može se slobodno reći kako je autor pravedno, prema zaslugama, ocjenjivan.

Tekst Leszeka Kołakowskog objavljen je u Tygodniku Powszechnom *u broju 50 od 16. prosinca 2001. godine.*

POSLJEDNJE PJESME

Zapisi mojega osjećanja da živim, dišem. To su bile moje pjesme, znači himne
zahvalnosti. A istodobno bijah svjestan nesreće, ranjivosti. I ništa u meni ne bijaše spontano, već pod kontrolom volje.

(2003)

PRISUTNOST

Dok bos trčah u vrtovima iznad Niewiaźe

Bijaše tamo nešto što tada ne pokušah imenovati:

Posvuda, među deblima lipa, na sunčanoj strani
tratine,

na stazici uzduž voćnjaka,

Boravila je Prisutnost, ne znamo čija.

Zrak bijaše prepun nje, doticala me, grlila.

Obraćala mi se mirisom trave, glasom žutovoljke
poput
flaute, cvrkutom lastavica.
Da su me tada naučili imena bogova,
lako bih prepoznavao njihova lica.

No, rastao sam u katoličkoj obitelji, stoga se
ubrzo zarojiše
oko mene vragovi ali i sveci Gospodnji.

Istina da sam osjećao prisutnost sviju, bogova i
demona,

Kao da se uzdizahu u unutrašnjosti jednog
ogromnog
nesaznatljiva Bića.

(utorak, 23. VII. 2002.)

*(*** Stižem iz druge faze)*

Stižem iz druge faze, one u kojoj sam živio.
Na početku minulog stoljeća daleko od gradova
Kuća je stajala u ravnici što zvala se
Podkomorzynek ili kratko majur
Drvena dvokatnica
Mi smo stanovali gore oni dolje
Po jedna soba za svaku od četiri obitelji
Izgovaram ta imena s čuđenjem:
Tomaszunas, Sagatis, Osipowicz i ekonom Vackonis,
Premda malen, osjećah ipak sram mladoga
gospodara.

(25. rujna 2003.)

U GARNIZONSKOM GRADIĆU

U garnizonskom gradiću s čežnjom za
prijestolnicama.
Aparat kinematografa šumio je i prikazivao
sanjarije
o Greti Garbo, Rudolfu Valentinu.
A ovdje samo kloparanje seljačkih kola
na tržni dan, dosada i muhe u slastičarnici.
Pjesnici su posuđivali jedan drugome
avangardne listiće
s kubističkim portretom i manifestom o metafori
što ga je sastavio netko tko se vratio iz Pariza.
Pisali su pjesme čobančići i učenici melameda*,
uz pratnju tru-tru-truba mimohoda i pjevanje
procesije,
sami odveć napredni da bi razmišljali o religiji.
Ceste su bile prašnjave, kokoši lijetale u panici.
Salća, Zuza, Rebeka, pjevušile su tango i
isprobavale šešire
prepravljene prema posljednjoj modi.
1 ja sam tamo bio, tamošnje pivo pio,
u mome davnom životu mondena i snoba.

(kolovoz, 2003.)

* melamed - jud., učitelj u židovskoj vjerskoj školi; učitelj općenito ***(op. prev.)***

SRAMIM SE

Sramim se sastavljati pjesme
zadaća ne baš jednostavna
podilaziti čitatelju
dok ne kaže da pjesma je dobra.

Volio bih progovoriti
drugim riječima
tako da nitko normalan
ne poželi slušati me.

(2003)

*(*** Ne objavljivati)*

Ne objavljivati što je zabranjeno. Sačuvati tajnu.
Budući objavljeno ljudima šteti.
Isto kao u djetinjstvu soba kojom te straše
I ne smiju se otvarati vrata.
A što bih našao tamo, u toj sobi?
Nešto drugo onda, nešto drugo sada,
Kada sam star i nakon što opisivah dugo
što vidješe oči.
Dok naučio nisam da je najuputnije
zašutjeti.

(18. studenog 2002.)

DEVEDESETOGODIŠNJI PJESNIK POTPISUJE SVOJE KNJIGE

Znači, ipak sam vas svladao, neprijatelji moji!
Vaša imena mahovina sad prekriva.
A sa žarom sudjelovali ste u hajci
Na izdajicu i izroda. Moralnost nas uči
Da uvijek na kraju pobjeđuje pravda.
No, ne bezuvjetno. Malo slabije srce,
Nešto manja izdržljivost, a već trube ječe
Nad jadnim zečićem ili čak medvjedom.
Ta pobjeda nije meni razlog za ponos.
Jednostavno, jedno od čudesnih događanja,
Kao što je ono koje me je spasilo
Oświęcima, kao i (a postoje podaci)
Logorske sudbine negdje u Vorkutsku.
Ne vidim u tome nikakvu svoju zaslugu,
Providenje čuva budale i umjetnike,
Kako netko reče. Kao naknadu
Za to što smo mi tek igračka
Tajanstvenih sila, nikomu znanih.
I za smanjenu našu sposobnost prosudbe.

Vjerno sam služio poljskome jeziku.
Među mnogim jezicima za mene on je jedini,
I poziva, nalaže da ga slavimo,
Jer govori ga prevelik broj majmuna,
Prema kojima - ne krijem - osjećam gađenje.
Ali i mnoga bića tako dobra i čista,
Da njihove molitve moraju promijeniti svijet.
Isto tako, poljski je obveza,
A za neke i strast. Ne bih ga dao
Za remek-djela najmudrijih zemalja.

Bili ste prilično u pravu, neprijatelji moji,
Gonetajući velegospodsku umišljenost ovoga nitkova:
Dizao je nos, svakoga kritizirao,
Umjesto da živi s nama, išao ravno prema cilju,
Te svoje slave, ograđen častohlepljem.

Da, doista, napisao sam djelo.
To znači samo da sam svjestan
Kako je ono opasno po dušu.
Dovoljno je istražiti nekoliko životopisa.
Moji ispisnici: Andrzejewski Jerzy,
Ili moj zemljak sa rijeke Niewiaźe
Gospodin Witold Gombrys, nisu bili plemeniti,
Pa čak, misleći o njima, o njima kao osobama,
O njihovim opsesijama i bijednim istrčavanjima
Nakaznoga ega, o nesreći,
Osjećam samilost i ujedno bojazan
Da sam možda isti kao i oni,
Da sam glumio hrast, a bio razvalina.
Kakva bijeda. Ali oproštena.
Budući smo nastojali biti veći nego što jesmo,
Zaludu čeznući za proroka mjerom.

Sada, u starosti, nalazim se pred svjedocima,
Koji su nevidljivi za žive,
Razgovaram s njima, zovem ih po imenu,
Dok moja ruka potpisuje knjige.

BEZ DAIMONIONA

Daimonione, već dva tjedna me ne opsjedaš,
I postajem onakav kakav bih uvijek bez tvoje
pomoći bio.
Gledam se u zrcalu i nedrago mi je moje lice,
Sjećanje se otvara, a tamo je užasno.

Izmučen i nesretan čovjek.
Sasvim drugačiji ostat ću u svojim pjesmama.
Želio bih upozoriti čitatelje, moliti za oproštaj.
A što onda kad ne znam čak ni tu pritužbu
podnijeti.

ŽIVOTAN

1.
Nije pretjerano razuman ali je odabran,
Kako bi rođeni svoj jezik slavio.
Zapravo osobitoj zaštiti zahvaljujući
Stoljeće je bezumlja i uništenja preživio.

2.
Igračka sudbine koja se otvara
Jedino postupno, kao da igra karte.
Ne očekujući razglasa ni žezla,
Niti da takne kraljevske harfe.

3.
Pobožna djeca, praznovjeran dječak,
Prostodušan je trebao ostati do kraja.
Njegovu naivnost čitahu naopačke,
Premda smiješna i zastiđujuća bijaše.

4.
U registru plemena bijaše Poljak litavski,
Stanovnik poganskih bajki i mita.
U djetinjstvu slušaše starodavne pjesme,
I ne znajuć za to učio je jezik sanskrta.

5.
Pušila se ratom oprljena zemlja.
Govorahu tada da će nas bol očistiti.
Zavidio je drugima što mogaše savjest smiriti
I vjerovati da će narodna misija pobijediti.

6.
Patio je i mislio da pati premalo.
Koridorom u nepokretnoj masi hodio.

Mnogo je njih njegovo sjećanje tražilo
Stidio se što živi i što je više razumio.

7.
Može se o njemu kazati da se ljudima divio
Ili ih ljubio, što je zacijelo isto.
Jer napokon, zbog koga se trudio
Ako je odbacivao ljepotu čistu.

8.
U svojemu mišljenju pomalo zgužvanu
Prijavljivao je svoj udio u razgovoru pokoljenja.
Potrebni su vrlo takovi šamani.
Sto bi činio čovjek bez njihova mrmorenja.

9.
Trajalo je podizanje ogromne katedrale
Od uzdaha, uzvika, himni i lamentiranja
Da dom bude svima, vjernima i nevjernima
Da primitivni strahovi nađu ukrotitelja.

10.
Drugačije govoreći, vjerovaše kako postoje vage
Ali i posljednjega suda mjere,
Kad pokaže se konačno nago,
Bez svjetonazora i karijere.

11.
Zabavljao se potom nadom u naknade
Zato što je star, gluh i što je šepao
Tražiti smisao nikad ne prestade
I ne htjede živjeti tek zato što je uvježbao.

12.
A mnogo je bilo nerazumljivoga.
Uzmimo samo dvoznačnost težnji i žudnji.
Posljednja riječ postade "Zašto?"
Prije nego svijest i pamćenje izgubi.

U GOMILI

Zar je itko išta od svega toga razumio!
Ali svatko je, čak i šepav, jurio za drugima kako
je najbolje umio!

I s tako uobičajenim neshvaćanjem
čak i ono stvarno činjaše se samo sjenom.

Eh, kako je nedostajao neki Toma iz Akvine
da poučava odabrane a sažimlje i uprošćuje
onima iz općine!

Bijaše tamo negdje, sigurno bijaše crkvena vlast.
Ali, budući ni jednog zalutalog ne izvede iz
gomile, kakva od nje bi korist.

Trčali smo, i plesali čak, siroti čovječuljci.
Što činiti kad takva je pustoš i samo pustoš u glavici.

Naša je civilizacija k'o zdjela polomljena,
Škiljimo jedno na drugo, muškarac i žena.

Ako i rađamo djecu, to je nekako usprkos volji.
I ništa nije bolje u provinciji nego u metropoli.

Kako se izvući iz toga, reci, Adame.
Učili su me da uvijek starije valja pitati za mišljenje.

Istina, davno bijaše kad sam plesao fokstrot,
i uvedena kad bi nova valuta - zvala se zlot.

U teatrima davao se komad *Boljševici na poljskome
dvoru,*

nitko ni ne pomišljaše da ga ponovo jednom
gledati mogu.

Kasnije, to su ipak samo skuti što ih nosi Jeremija.
Riječju, nastupila je sveopća papazjanija.

Tu sam, kaže Adam, možeš početi služiti,
objašnjavajuć da se takve faze obično neće produljiti.

Da za zdjelu ako je polomljena postoji zakrpancija.
Ali, nažalost, za ono što je bilo plaća se alimentacija.

Da loše savjete daje jetra kad boluje od ciroze.
A za poeziju ne brini. Ima ona svoje gospodarstvo.

JEDNA REČENICA

"Zrcala čekaju na odraz ljudskog lica, uvijek tako
nesigurna u ono što vide?"
(Julia Hartwig, *Novi odbljesci,*
"Književne sveske" br. 78, 20002.)

0 toj rečenici vrijedi razmišljati tjednima.

Zrcalo čeka na lice, moje, njezino, njegovo, nas
koji smo podijeljeni na muškarce i žene, starce i djecu.

1 sve mi to izmiče, ja u množini,

uvijek nesiguran u svoj odraz u zdencu zrcala,

Naginjući se kao dijete preko ograde zdenca

A tamo duboko majušno ne sasvim znano lice.
I upravo nesigurnost u ono što jesam povezuje me
sa sljedećom osobom pred zrcalom.

Naprimjer, s dotjeranom damom, koja upravo
maže lice
prije nego krene u osvajanje.

Zrcalo i naše grimase, cijela njihova skala.

Valjda smilovanje, valjda suosjećanje

S našom glupošću, a svaka je moja vlastita.

I sa mnom mnoga lica onih što su nekada živjeli
pojavljuju se
i nestaju u zdencu, u zrcalu.

(2002.)

LEONORA FINI

Ne bijah dobar prema tvojim mačkama, Leonora.
Bile su razmažene i bezočne,
običavale su pandžicama dohvaćati jelo sa stola.
Dok sam vam čuvao stan učio sam ih pristojnosti.
Zanima me jesu li se kasnije sjećale tih dana
poniženja.
Ta pozvala si me u Berkeley usred noći
tražeći pomoć kada je Konstanty naprečac
izgubio svijest.
Bila si starija od njega četrnaest godina.
A kada si ga zgrabila svaka ti je žena mogla
pozavidjeti,
jer bijaše uistinu zgodan muškarac,
pomalo dječačke ljepote.
Prijatelji nisu voljeli tu vezu.
Ne znam da li se to na talijanskom kaže:
nemoj od pičkice radit kapelice.
U žaru ljubavi rekla si mu sve o sebi,
zajedno sa zagonetnim djetinjstvom u Trstu.
Vaša ložnica bijaše prebivalištem šapata i tajni.
Neću se sada iščuđavati tvojoj ambiciji
služenja svojim maskama, lepezama i toaletama,
isto kao i slikama u atelijeru na vrhu
stana u *rue de la Vrilliere,*
kamo je pristup bio zabranjen.
Više volim misliti o vama na Korzici u
ruševinama samostana,
gdje je u vašoj spavaonici smokvino drvo raslo iz
poda
i probijalo strop, a tik uz to ispod hridi bezdan
morska
i na terasi stol od bazaltove ploče,

za kojim se blagovalo.
Susprežem se od nekih drastičnih pojedinosti.
Sada dok oboje ležite u grobnici nad Loarom
postajete polako ličnosti iz bajke.

(listopad, 2003.)

NEBESKO

Pjesnik je Villiam Blake doživio osamdesetu.
A kada je umirao, pjevao je pobjedničke himne.

Jer je znao da se samo preseljava u drugu
zemlju, nevidljivu smrtnim očima.

Njezini stanovnici dobivaju tijela nematerijalna,
ali tvarna, onakva kakvo je imao Isus
kada je uskrsnuo, kada se ukazao učenicima
i Toma mogaše prstom dodirnuti njegove rane.

To je zemlja vječita intelektualnoga lova,
potjera za stalno obnavljajućim smislom stvari,
i on, William Blake, tamo će se i dalje
baviti svojim zanatom pjesnika, proroka i gravera.

I ja bih htio vjerovati da ću se naći u tom kraju
i da ću tamo i dalje moći raditi ono što započeh
na zemlji.

To znači težiti bez prestanka i biti težnjom samom
i nikada se ne zasititi doticanja
titrave tkanine na razboju svijeta.

Ukazat će se svakodnevni koloplet u davno
zaboravljenim gradovima od jaspisa,
nezamislive civilizacije trokutastih maski,
jednovremenost treptaja i tisućljeća.

Pod toplotom Sunca u zenitu, u vrtovima,
čiji je ritam poput mojega negdanjeg pulsiranja krvi.

NORMALIZACIJA

Događalo se ovo davno prije uvođenja
sveopće genetske ispravnosti.

Dječak ili djevojčica, stojeći nagi pred zrcalom,
istraživali su nedostatke svoje građe.

Nos odveć prćast, uši kao lopoči,
podbradak uvučen kao u debila,

grudi premale, prsa prevelika, lopatica iskrivljena,
prekratak penis, butine predebele ili premršave.

I samo da se za nekoliko centimetara poraste!

U takvoj kući zapalo nas je stanovati cijeli život.

Skrivati se, pretvarati, maskirati svoje nedostatke.

Pa ipak su se morali spajati u parove.

Sukladno neshvatljivom dopadanju - eterična
stvorenjca
s debeljucama, mršava zaljubljeni u komade slanine.

Imali su čak i poslovicu: "Svaka rugoba
nađe parnjaka svoga." Možda su se učili
podnositi nedostatke
svoga partnera, vjerujući da će i on njima oprostiti.

Sada se svaka genetska pogreška susreće s takvim
negodovanjem da su spremni pljuvati i
kamenovati.

Kao što se dogodilo u gradići K. izvjesnoj djevojci
tako temeljnoj, kratkonogoj i sisatoj

da joj nije pristajala nijedna haljina s modne revije,
pa gradske vlasti odlučiše prognati je.

Ne tugujmo zato za vremenom prije normalizacije.
Pomislimo samo koliko muke, koliko strahom
oznojenih misli,
koliko lukavstva kako bismo mogli unatoč
svemu izgledati
privlačno.

(2003.)

*(*** Materijalizam, svakako)*

Materijalizam, svakako.
Pod uvjetom da bude dostatno dijalektičan.
To znači da može žonglirati srcem i glavom,
dušom i tijelom, životom i smrću,
Da neće izbjegavati pitanja konačna,
I da će priznati jednako važnim argumente
vjernika i nevjernika.

(28. studeni 2002.)

DOBROTA

Nakupila se u njemu osjetljivost tako velika da je
na prizor
ranjenoga vrapca spreman bio briznuti u plač.
Ispod besprijekornih manira kozmopolite krio je
svoje suosjećanje sa svime što živi.
Možda su to prepoznavali neki ljudi, ali sigurno su
na nama nedostupan način znale ptičice,
što su mu slijetale na glavu i ramena kad bi zastao
u aleji u parku, i jele mu iz ruke.
Kao da je na tren prestao važiti zakon nalažući
manjemu da se čuva većega
kako ne bi bio požderan.
Kao da se obrnulo vrijeme i opet zasvijetlile
staze rajskoga vrta.
Teško mi je bilo razumjeti toga čovjeka
jer je iz onoga što je govorio probijalo znanje o
strahotama svijeta,
koje je jednom davno primio i utrobom iskusio.
Pitao sam se onda kako je uspio ukrotiti
u sebi pobunu i odvažiti se na krotku ljubav.
Valjda tako što je postojeći svijet, premda opak,
proglasio boljim od nepostojećeg.
A i vjerovao je u neokaljanu ljepotu zemlje
prije Adamova pada.
Čija je slobodna volja navela smrt na ljude i životinje.
Ali to već bijaše nešto što moj razum nije mogao
prihvatiti.

(22. studeni, 2003.)

KAKO SAM MOGAO

Kako sam mogao
kako sam mogao
činiti takve stvari
živeći na ovome strašnom svijetu
podliježući njegovim zakonima.
Potreban mi je Bog da mi oprosti
Potreban mi je Bog milosrdni.

(2003.)

U SLAVU SVEĆENIKA BAKI

Ah te muhe,
Ah te muhe,
Sa svojim čudnim muvanjima,
Plešu zajedno s nama,
Gospođinima i gospođama,
Na obali bezdana.

Bezdan nema nogu,
Nema ni repa,
Leži onkraj puta
Nauznak prevrnuta.

Hej, mušice, gospodine,
Mušice, gospodo,
Nitko više za vas
Nikad saznati neće,
Potražite sreće.

Na kraljevskoj balezi,
Ili na pekmezu,
Odagnajte svoje psine,
Odagnajte svoje psine.

Bezdan ne jede, ne pije
I ne daje mlijeka.
A što radi? Čeka.

(2002.)

AKO

Ako Boga nema

Ako Boga nema,
to znači da smo mi bogovi.

Rekli smo "ne" zakonu svijeta,
koji je zakon prolaznosti i smrti,
Isto kao i zakon nesvjesnosti.
Iznašli smo dobro i zlo.
Izgradili smo katedrale.
Podigli smo oltare u slavu Odsutnoga.
Povjerovali smo kako ćemo povratiti
izgubljeni raj.

(2002.)

*(*** Okrenuti licem -prema njemu)*

Okrenuti licem prema Njemu,
dobili smo pogled novi, sposoban
gledati u Sunce.

Zar ne bijaše oduvijek naša
najveća čežnja
živjeti i na vjekove nastaniti se u svjetlosti?

Slijepi, kljasti, oduzeti, uvrnuti
živjeli smo u krepkosti vraćenih godina.

Vrijeme prošlo, vrijeme sadašnje i vrijeme buduće
spajalo se u pseudovrijeme.

Napokon smo razumjeli svoj život,
sa svime što se u njemu nadogađalo.

SANTIFICETUR

Što je čovjek bez imena Tvojega na usnama?

Tvoje je ime kao prvi gutljaj zraka
i prvi plač novorođenčeta.

Izgovaram ime Tvoje i znam: bespomoćan si
Budući da moć pripada Princu ovoga svijeta.

Stvorene stvari predao si u vlast nužnosti,
čuvajući za sebe čovjekovo srce.

Slavi ime Tvoje čovjek dobri,
Slavi ime Tvoje želeći Tebe.

Visoko iznad zemlje ravnodušnosti i bola
svijetli Tvoje ime.

O SPASENJU

Spašen od dobara i počasti,
Spašen od sreće i brige,
Spašen od života i trajanja,
Spašen.

TRACI SVJETLOSTI
I DRUGE PJESME

ANNALENA

Događalo mi se ponekad da cjelivam u zrcalu odraz svoga lica; jer milovale su ga Annalenine ruke, usne i suze, moje lice činilo mi se božanstveno lijepim i kao osvijetljeno nebeskom slatkoćom.
L'Amoureuse Initiation

Volio sam tvoju baršunastu *yoni,* Annaleno, duga
putovanja deltom tvojih nogu.

Uspinjanje na vrh rijeke ka tvome zaigranom
srcu kroz sve divljije struje
natopljene svjetlošću hmelja i paviti.

I naša silovitost i pobjednički smijeh i užurbano
oblačenje usred
noći kako bismo se penjali kamenitim stubama
gornjega grada.

Dah zaustavljen divljenjem i tišinom, poroznošću
izlizanih kamenih pragova
i portal katedrale.

Iza ulaza u župni dvor komadići cigli i krovovi, u
tmini hrapav dodir
isklesana zida.

I kasnije, na mostu, zagledani dolje, u voćnjake
na mjesečini, svako drvo
zasebno na svomu klecalu sjenovitih topola
čuje se odjek vodene turbine.

Kome pričamo što nam se dogodilo na zemlji, za
koga postavljamo

posvud golema zrcala s nadom da će se
ispuniti i tako ostati?

Uvijek nesigurni, jesmo li to bili ja i ti, Annaleno,
ili ljubavnici
bez imena na pločicama od bajkovita emajla.

[*　　*]
　*

Od mladosti trudio sam se obuhvatiti riječima stvarnost, onakvu kakvu zamišljah hodeći ulicama ljudskoga grada i nikada mi to nije uspjelo, stoga svaki svoj stih smatram začetkom nepotpuna djela. Rano sam otkrio neprijemčivost jezika uz ono što uistinu jesmo, jedan veliki privid što ga podržavahu u knjigama i na stranicama tiska. I svaki moj pokušaj priopćavanja nečega stvarnog završavao se isto, ponovnim utjerivanjem u ogradu forme, poput ovce odbjegle od stada.

Kakva će biti poezija u budućnosti, ona o kojoj razmišljam, ali koju više ne poznam? Znam da je moguća, jer su mi znani kratki časovi kad je gotovo izlazila iz moga pera, da bi odmah iščezla. Ritmovi tijela - otkucaji srca, damar, znoj, menstrualna krvarenja, ljepljivost sperme, položaj pri mokrenju, pokret crijeva, zauvijek će biti prisutni u njoj zajedno s uzvišenim potrebama duha, i naša podvojenost naći će svoj oblik bez odricanja od jedne ili druge sfere.

Životna ljubav, životna strast. Možda se to isto osjeća i u mladosti, ali drugačije i bez tih oznaka. Potrebno je tek izvjesno, u nekom, pa čak i neznatnomu stupnju, oslobođenje od komplikacija, od obuzetosti vlastitom sudbinom, kako bi bilo. moguće jednostavno radovati se što si živ među živima.

Stalna težnja uma da obujmi svijet u neprekidnoj mnogostrukosti njegovih oblika pomoću znanosti ili umjetnosti isto je što i potjera za predmetom naših ljubavnih žudnji. Eros je snaga koja pokreće jednako fizičare kao i pjesnike. Ako - kako žele Swedenborg i Blake - smrt ne prekida tu težnju, i nebo neprestano ispunjava rad istraživačkih umova. Eros traje moćnije i snažnije od života i smrti.

Život civilizacije bio je za me poput sna, iz kojega sam se prekasno pokušao probuditi. Ili je - što je također istinito - moj život bio taj san.

Frans Post, njegovi brazilski pejzaži slikani oko 1650. godine. Kao i kod svih nizozemskih pejzažista, uzbuđuje me kontrast između zemlje i skupine ljudi, odavno mrtvih, u ovom slučaju brazilskih Indijanaca, koji su nestali i kao pojedinci i kao pleme. Solidarnost s majušnim likovima, u kojima trenutak traju, da se kroz lupu gledaju, naše nade i naši brige.

U ranoj sam se mladosti bojao da ću odrasti, što znači izgubiti zanos bavljenja stvarima uma. Ali prešao sam sedamdesetu živeći u neprekidnom čuđenju, strasti, nastojanju.

(*Zeszyty literackie,* 2005, br. 5)

PSIĆ POKRAJ PUTA

DA LI JE SVJESNOST DOVOLJNA

Nekada mi se činilo da je dovoljno samo biti svjestan kako bi se izbjeglo ponavljanje tj. one iste sudbine, koja je sudbina ostalih smrtnika. Kakva glupost. Pa ipak, odvajanje svijesti od tijela, priznanje njezine čarobne moći - kako je dovoljno z n a t i da bi začarao - to i nije tako glupo.

TEŽNJA ZA ISTINOM

U težnji za istinom nailazimo na pjesme i pripovijesti, a tada nas bude sram, jer sve je to mitologija - niti je tako bilo, niti si tako osjećao. To je sam jezik razvijao svoje baršunasto povjesno kako bi prekrio ono što bi bez njega bilo jednako ništa.

85 GODINA

Taj moj jubilej, to cvijeće, ti aplauzi, te zdravice. Kada bi oni samo znali što ja mislim. Bilo je to kao hladno odvagivanje dobitaka i gubitaka. Gubici su lažne riječi koje su izašle ispod moga pera i ne mogu se više povući jer su tiskane i zauvijek ostaju, a za ljude će upravo one biti najsnažnije i najčešće će ih ponavljati. Dakle, pitao sam se, zar tako mora biti: kako bi se napisao izvjestan broj uistinu dobrih stvari, valja platiti ne samo iskrivljavanjem vlastita života, takvoga kao što je bio moj, nego i smećem, usputnim otpacima za nekoliko znakova doista čistih.

KONTRAST

Iz kontrasta između tjelesnih slabosti i stvorenog djela nastaje nevjerica u odnosu na počinitelja. "Kako? Zar sam uistinu sve to ja napisao? Možda ipak treba povjerovati u sudjelovanje nekih natprirodnih sila."

NEMA TOGA LOŠEG

Tako bojažljiv da je u društvu proživljavao muke, neuglađen, ne poznajući temeljna pravila *Kinderstube,* znojeći se, rumeneći - to je on, upravo on, onaj isti glumac u društvenom *theatrum* smokinga, večernjih haljina, *partija* i banketa. Takva je uloga trebala pripasti nekomu bolje pripremljenom. A istodobno je iz te nepripremljenosti dolazilo razumijevanje za sve što je ispod zvanične površine iskrivljeno, krhko, nevidljivo, pretjerano, egzaltirano, izvanosjećajno, neprimjereno, gluposītničavo, kao čarapa na kojoj je popustila očica, izgubljena štikla, nedostatak upravo potrebnog tampona. Žene kao da su bliže uobičajenom neredu raspadajuće stvarnosti - premda energično, upravo sada, u prostoriji "za dame" tresu torbicama i pudraju nos. Njima bolje pristaje metafora stalnog naknađivanja grimasom i nevidljivošću.

ZALJUBITI SE

Zaljubiti se. *Tomber amoureux. To fall in love.* Događa li se to naglo, ili postupno? Ako je postupno, onda gdje je ono "već"? Bio sam zaljubljen u krpenog majmunčića. U drvenu vjevericu. U botanički atlas. U žutovoljku. U lasicu. U naslikanu kunu. U šumu nadesno od puta za Jaszun. U pjesmu nekog pjesnika. U ljudska bića čija imena me i ovog časa mogu ganuti. I uvijek je predmet zaljubljenosti bio obavijen erotskom fantazijom, podlegao je, kao kod Stendhala, "kristalizaciji", pa čovjeka uhvati strah pri pomisli na kontrast između njega, nagog među nagim stvarima, i bajki koje se o njemu pričaju. Tako sam često bio u nešto ili nekoga zaljubljen. Samo što zaljubljivati se ne znači i biti sposoban za ljubav. To je nešto drugo.

ŽALBA KLASIKA

Žalba klasika ili onoga pjesnika, koji se umjesto avangardnih istraživanja posvetio brušenju jezika svojih prethodnika. "Ama, savršeno mi je bilo jasno koliko malo svijeta hvata mrežu mojih fraza i rečenica. Poput redovnika, sam sebe osuđujući na askezu, kušan erotskim vizijama, sklanjao sam se u ritam i red sintakse u strahu od vlastita kaosa."

Marina TRUMIĆ

PTICA NA DRVETU SVIJETA

Ja bih, napokon, ipak više volio
biti izvan stiha i proze,
izvan namjere i obrazloženja.
Czesław Miłosz, "Zapisano u rano jutro"

Kroz tebe protječe potok ljepote,
ali ti sam nisi ljepota.
Zygmunt Krasiński, "Nebožanska komedija"

I na kraju - a kraja, kao što znamo, zapravo i nema - ipak evo nekoliko prevoditeljskih napomena uz ovo izdanje i ovaj izbor poezije Czesława Miłosza, budući je gotovo nemoguće iz tako obimnog pjesničkog djela sačiniti takav izbor koji bi prikazao stvarni presjek Miloszeve poezije od prvih njegovih objavljenih stihova do posljednje, posmrtno objavljene knjige *Posljednje pjesme.* Pripremajući ovu knjigu, opredijelila sam se uglavnom (osim manjeg broja pjesama iz ranijih i najranijih zbirki) za poeziju nastajalu i objavljivanu u poznim godinama pjesnikova života. Pjesme iz posljednjih zbirki Czesława Miłosza: *To, Drugi prostor, Orfej i Euridika,* pozdravljene su kao remek-djela, kruna njegove poetske pustolovine, započete još 1933. godine *Poemom o zamrznutom vremenu;* a za "Teološki traktat", koji je dio *Drugog prostora,* rečeno je, između ostalog, daje to najveća pobjeda mudraca. "Sklonost prema herezi - ocjena je Ireneusza Kanie - kod Miłosza je posljedica ne samo

želje da "izbjegne ono što zovu spokojstvom vjere". Proističe također iz razočarenja "odgovorima koje ortodoksna nauka Crkve daje na pitanja o podrijetlu zla".

Za *Drugi prostor* kazano je da, zapravo, predstavlja nastavak sadržaja i tema koje su pisca oduvijek zanimale i da "pomiče granice svojih metafizičkih istraživanja na prostore na koje dosad nitko u suvremenoj poeziji uopće, pa ni on sam, tako duboko nije prodro. Većina ovih stihova je razgovor s Gospodom Bogom, za različite glasove napisan, a istodobno neuobičajeno intiman. Miłosz s rijetkom odvažnošću i iskrenošću dotiče najvažnija pitanja: vjere i sumnje, pitanja o svemoći Boga i Njegovoj ravnodušnosti prema zlu. Pjesnik pretpostavlja traženje i nedostatak sigurnosti plitkom i nerefleksivnom samozadovoljstvu. Beskompromisan je u stremljenju istini i ne izbjegava, pritom, ni prosudbu heretičkih i manihejskih razmatranja. Teži stvaranju jezika kojim bi - protivno "iscijeđenom" jeziku zvanične teologije, kao i dekadencije u koju je utonuo jezik poezije - bilo moguće govoriti o "pitanjima prvim". No, radi se tu o nečem znatno važnijem nego što je poezija, kolikogod da je upravo ona omogućila Miłoszu dopiranje do dimenzije, kojoj je cijeloga života istrajno težio: do naslovnog "drugog prostora".

Svećenici poučavahu o izbavljenju i prokletstvu,
Meni samome ništa o tomu sada poznato nije.
Osjećao sam na ramenu ruku svoga Vodiča,
A on ne spominjaše kaznu, niti obećavaše nagradu.

(Cz. Miłosz, "Wierki",
Wierki kod Vilna, listopad 2000.)

U pjesmi "Zagnjureni" Miłosz pokazuje koliko je svjestan svekolike dvoznačnosti i dvojakosti života i pojedinačne sudbine u sveopćoj ljudskoj uronjenosti "preko ušiju" u materijalni svijet, i pita se koliko li je zabavna ta igra Duhu Zemlje ("ako je individuum forma, a vrsta materija... Ispunjavali smo ono što je vrsta zahtijevala".) Unatoč sumnjama Što ga razdiru, pjesnik nema drugog izbora doli pisati a, istodobno, biti svjestan svega, slijedeći svoju pjesničku i ljudsku prirodu - a za čovjeka kakav je Miłosz bilo je to i pitanje moralnog opredjeljenja. O tome koliko su snažni bili njegovi moralni principi svjedoči i ciklus "Moralni traktat" *(Traktat moralni,* 1947.), ali na jedan poseban način. Jer, prema mišljenju profesora Blažine: "Nasuprot razornoj, 'nihilističkoj' poeziji Tadeusza Różewicza, lišenoj svih oznaka poetizacije, Miłosz će spas pronaći u samoj umjetnosti (zbog čega ga neki proglašavaju 'estetom')", *Moralni traktat* i *Zdravica (Toast,* 1949.) poeme su u kojima se pjesnik, na sebi svojstven ironičan način, distancira od intelektualnoga i moralnoga obzorja tadašnje Poljske, u nastanku koje sudjeluje kao - diplomat.* *"Spas i pamćenje:* to su ključne riječi - napominje Dalibor Blažina u istom tekstu - kojima se otvara stvaralaštvo jednog od najznačajnijih poljskih pjesnika i moralista 20. stoljeća, Czesława Miłosza". I zato u pjesmi "Okvir", potaknut kobnim stereotipom u koji smještaju njegovu zemlju, on kao da se pravda ili, u najmanju ruku, objašnjava:

* Zdravko Malić Gost ***u kući,*** (Prijevod i prepjevi iz poljskog pjesništva), Zagreb, 2006.

NAPOMENA: Sve citate u ovoj knjizi, ukoliko uz njih ne stoji ima prevoditelja, prevela je M.T.

La Pologne est un pays marecageux, ou habitent les Juifs.
/Poljska je močvarna zemlja u kojoj stanuju Zidovi./
(Geografija Europe prema Francuzima, godina 1939.)

Morao sam pisati, Patrice. Izazvan
Zapovije šću ili grizom savjesti,
Nastojah, koliko mogoh, u gnjevu i nemoći,
Bez vjere da je to nekomu na svijetu potrebno.
Ti znaš kako snažno djeluju uzroci
Drugačiji negoli ljubav ljepote. Stilu
Čak koristi takvo odstupanje
od preporuka moderne, kad vlada strast.

Kada je objavljena zbirka To, u pjesnikovoj je domovini ocijenjena kao nesvakidašnji događaj, kako u smislu njezine artističke dimenzije tako i po neobično osobnome tonu. Ona se, slijedeći neutaživi zov duše i osjećajući granice ranjiva tijela, uznosi u visine do kakvih se poetsko stvaralaštvo - ne samo u Poljskoj - rijetko uspinje:

Jer glas ljudski kušnji on ne suprotstavi,
Sastavljajuć pjesme o užasu i slavi.
I sve stvari jesu nam posljednje,
Strane i lijepe, premda u sebi oprečne.
(Cz. Miłosz, "Jedan i mnogi")

Moglo bi se reći da Miłosz u ovim pjesmama šokira svojom iskrenošću, ali u tome nema ni trunke ekshibicionizma, o čemu ćemo još govoriti u ovome tekstu. "Naprotiv - čitamo na omotnici knjige - osobito dramatična su ona priznanja koja otkrivaju svijest da, čak i kad želimo pošteno svesti račune sa sobom, nikada nećemo prijeći granicu iza koje najbolnije i najsramnije stvari skrivaju maska i gluma, gdje nam ostaje samo usamljenost

i grizodušje. Među mnogim sjajnim pjesmama u ovoj knjizi su i one koje je - kao nekad - pjesniku izdiktirao Daimonion, koji njemu samome ne prestaje biti iznenađenjem i tajnom. To "kuckanje po tmini", pokušaji doticaja, imenovanja - i istjerivanja - svjetskog Zla najviše fascinira. I, usprkos svemu - okrepljuje, jer ipak, završavajući tu nesvakidašnju lektiru, imamo osjećanje da "To" - mrak, okrutnost i patnju, savlađuju upravo "Zraci svjetlosti".

Htio sam kazati istinu,
i ne bi moguće.
Pokušao sam se ispovjediti,
ali ništa ne znadoh priznati.
Nisam vjerovao u psihoanalizu,
jer tek tada bih se nalagao.
I dalje u sebi nosim sklupčanu zmiju krivnje.
A to za mene uopće nije apstrakcija.
(Cz. Miłosz, "Vipera berus")

Bijaše sretan u arkadijskim predjelima djetinjstva dok je bos trčao sa svojim lukom, a sve što se događalo poslije samo je biografija, "što znači izmišljotina" ili "veliki san":

Žuti i riđi vinogradi predvečer.
Zakratko bijah sluga i putnik.
Oslobođen, vraćam se nepostojećim putem.
(Cz. Miłosz, "Post scriptum", Szetejnie -
Napa Vallev, jesen 1997.)

Pjesnik je neprekidno svjestan prošlosti i onih kojih više nema, zagledan u davninu i drugi prostor, pogleda uprtog u zrcala, "u duge hod-

nike zrcala/ što se ogledaju jedno u drugome/ sve do vremena cara Tiberija, i još dalje/ do lovaca na bizone prije dvanaest tisuća godina..." I što ondje vidi: "Ali oni su uvijek blizu samo se udaljavaju/ polako, godinu za godinom/ kao da i dalje sudjeluju u našem prljavom balu." Obraćajući se onima, svim svojima, nekadašnjim, pobijeđenima i prognanima, pjesnik je, naravno, svjestan kako ih je izdao, i stoga, prizivajući ih, u isto vrijeme moli od njih oprost:

Zato samo što sam bio čovjek s greškom,
Isključen iz običaja otaca,
Dana mi je bila druga vjernost.
(Cz. Miłosz, "Vi, pobijeđeni")

Međutim, činjenica je da već dugo kod nas nije prevođena poezija, a ni proza ovog autora, niti je objavljivana u časopisima, o knjigama da i ne govorimo, premda se mogu naći neki raniji prijevodi, ili ono što je izašlo u Zagrebu i Beogradu. No, upravo taj dio Miloszeva stvaralaštva o kojemu je riječ i na koji smo se fokusirali, a posebno stihovi objavljivani u poljskim tjednicima i časopisima neposredno prije pjesnikove smrti, do zadnjeg dana može se reći, ostao je gotovo potpuno nepoznat čitateljima u Bosni i Hercegovini. Dakle, želja nam je bila da ovim izborom popunimo tu prazninu, a i da, koliko je moguće, što cjelovitije predstavimo Miloszevo pjesničko djelo, koje dostojno obilježava sasvim osoben kreativni prostor na imaginarnoj mapi poljske i svjetske književnosti.

Zbirka *Posljednje pjesme* objavljena je dvije godine nakon Miloszeve smrti. Priređivač je pjesme skupljene u ovoj knjizi podijelio na tri grupe: pje-

sme objavljene u časopisima, zatim one koje su svjetlost dana ugledale u obliku knjige i, na kraju, one dosad neobjavljene. Znači, sam autor ovih stihova nije dao naslov knjizi niti je sudjelovao u sastavljanju njezina sadržaja te, prema tome, kako je u pogovoru napisao urednik Jerzy Illg, odgovornost za sadržaj i kompoziciju knjige snosi njezin redaktor i izdavač, potpomognut, jasno, sugestijama, informacijama i savjetima članova redakcijskog komiteta Miloszevih *Sabranih djela*. Svakako, velika zasluga za to pripada Mifoszevoj tajnici gđi Agnieszki Kosińskoj, bez koje, prema riječima priređivača, ove knjige ne bi ni bilo. "Ona je posljednjih godina pomagala pjesniku u radu na novim pjesmama i bdjela do kraja nad njihovom sudbinom." U svojim "Ulomcima iz nepostojećeg dnevnika" pjesnik Adam Zagajewski piše o knjizi *Posljednje pjesme* prisjećajući se Carrare i jednog odmora, koji je zajedno s Miłoszem proveo u Italiji, a na to ga je posebno podsjetio stih "O užitku plivanja u moru ispod mramornih stijena". Završavajući taj svoj postojeće-nepostojeći dnevnik, Zagajewski će reći: "Miłosz je otišao razmišljajući, radeći, pišući pjesme skoro do samoga kraja - kao da se otisnuo daleko u more, prema Carrari, prema plavičastoj izmaglici i bijelim stijenama."

xxx

Niti je to bilo onako kao što ti se jednom učinilo,
Niti je takvo kao sada dok ga slažeš u priču.
(Cz. Miłosz, "Mijenjao se jezik")

Možda je ovo bila, među inim, jedna od onih ključnih misli-priznanja, koja me je ponukala da krenem na ovo dugo putovanje ("I putujem neka-

mo dolinom prolaznosti"), ne samo u dubinu i širinu Miłoszewa poetskog svijeta, nego i u dubinu vlastita bića: *Osjećam olakšanje misleći kako ne bijah ni bolji ni gori od mnogih/ i da zajedno s njima čekam oproštaj...* Pritom je pitanje izbora jedno od najvažnijih; svaki izbor u sebi sadrži sumnju u vlastitu opravdanost, pravila tu nema, može nam pomoći samo osjećaj. U ovom našem vremenu, kada su sve vrijednosti poremećene do te mjere da je pitanje hoće li ikad biti ponovo uspostavljene stare, nove, bilo kakve - vrijedi se sjetiti Miloszeve misli iskazane u zabilješkama o svome mlađem kolegi, poljskome pjesniku Aleksandru Waru: "Naše prijateljstvo nije bilo posebno srdačno; prije bi se to moglo nazvati kolegijalnim odnosom, pri čemu sam se prema njemu ponašao kao mlađi kolega prema starijem (razlika od 11 godina je u skali književnih generacija mnogo). Osnovno značenje pritom imalo je za mene osjećanje ranga. Što je to zapravo rang - nije lako objasniti. Ne može se mjeriti tzv. talentom, jer nadareni ne zaslužuju uvijek naše poštovanje. Isto se tako ne mjeri samom inteligencijom, jer to što čovjek s time čini također može biti različito. Rang je svojevrsno opterećenje i, priznajući ga nekomu, ne dvojimo o tome da izražavamo samo ono što mu prirodno pripada. Insignije, svećeničke mitre, ceremonijal, investirure, ponekad možda odgovaraju našoj potrebi vrednovanja, premda ne objašnjavaju istinski rang ni društveni položaj, niti bilo kakvu drugu vanjsku oznaku".*(Zeszyty literackie,* br. 93, god. 2007.)

Irski pjesnik Seamus Heaney, koji je dobio Nobelovu nagradu 1995. godine, 15 godina poslije Miłosza, u jednom svome eseju piše o svome polj-

skom kolegi nazivajući ga sekularnim pjesnikom *("secular Miłosz"),* pjesnikom stoljeća. On je naslikao lik pjesnika u čijem se stvaralaštvu može naći analogija s historijom cijeloga XX. stoljeća, od ranih 30-ih godina, preko iskustva Drugoga svjetskog rata i iskustva holokausta, epohe Hladnog rata i revolucije Djece cvijeća, do pada komunizma. "U tim desetljećima, piše Heaney, povijest Miloszeva života i povijest njegova vremena odvijale su se ukorak".

Dobrobit od poezije u tome je što nas ona podsjeća
kako je teško ostati ista ličnost,
jer je naš dom otvoren, a u vratima ključa nema,
dok nevidljivi gosti ulaze i izlaze.
(Cz. Miłosz, "Ars poetica")

Smrt čoveka je kao pad moćne države,
koja je imala borbene armije, vode i proroke,
I bogate luke, i u svim morima brodove,
A sad nikome neće priteći u pomoć,
ni s kim neće sklopiti savez.
(Cz. Miłosz, "Pad", prev. P. Vujičić)

Rekao bih ti sve što sam razumio, premda je toga malo. (Cz. Miłosz, "Osobe")

Ali, isto tako, istina je da sam u početku prevodila ove pjesme prije svega zato što mi je to donosilo onaj duhovni užitak i uzbuđenje koje čovjek osjeti kada se susretne s velikim umjetničkim ostvarenjima. Tražeći odgovore, stižeš do pitanja što su u tebi oduvijek prebivala. Ulaziš u svemir riječi i taj neodoljivi osjećaj stapanja, nestajanja u *prostoru pjesme,* silaženja u *dubinu svojih sramova,*

natjera te da uzdrhtiš pred beskonačnim, kad u trenu prepoznaš sebe u nečijim riječima, svoj svijet u tuđem, svoje pitanje u nečijem pitanju, svoje sumnje, posrnuća, uzdizanja i, napokon, svoju vjeru... zajedno sa svojim strahom. I nadom. Na pragu tajne. Osjećaš, istodobno, poistovjećenje, ali i kako se gubi tvoj ego u moćnom ozračju poezije. Prepoznavanje je potresno kao uzvraćena ljubav. Prije nego je izašla knjiga *Drugi prostor,* našla sam u *Gazeti Wyborczoj,* objavljen u cjelini, "Teološki traktat" zajedno s "Malom glosom..." Kołakowskog. Bila sam dirnuta načinom na koji Miłosz govori o pitanjima vjere. Kao nitko prije njega!

Komentirajući "Teološki traktat", autor kaže: "Napisao sam ovu poemu tražeći jezik na kojem bi bilo moguće govoriti o religiji. Prihvaćeni jezik, pretjerano pobožan, često predstavlja prepreku, jezik teologije čini mi se odveć krasnorječiv. To je, jednovremeno, poema o traganju za mojim kulturnim identitetom. Bitni njegovi sastojci su rimokatoličanstvo i moj vilnjanski odgoj, ili nepristajanje na to da se religija povezuje s etnocentričnom sviješću. U tome mi je pomogao Mickiewicz, još neopterećen deformacijama poslije razdiobe Poljske i sav u svojim mladalačkim lektirama (Jakub Bóhme, Claude de St. Martin), pripadajući stoljeću Prosvjetiteljstva, a osobito nekoj njegovoj neoficijelnoj, hermetičnoj struji. Ne jednom sam, uostalom, pripominjao kako Mickiewiczeve "Rečenice i opaske" čitam kao da se vraćam vlastitu domu, kako u njima nalazim skriveni šav "Pana Tadeusza". Moja poema je pokušaj spašavanja Mickiewicza od banalizacije što je na njemu, proroku, narasla, i vraćanja mu njegove tajanstvenosti."

Tako se, eto, kraj vraća na početak; jedan se krug zatvara, a novi se krugovi otvaraju... Dok čitam Miloszeve knjige, prepoznajem ulice poljskih gradova, mnoga imena, koja mi nešto znače, neke ljude koje spominje - poznavala sam...

* * *

Kritičari su s pravom isticali da je za Miłosza ljepota poezije bila, zapravo, sporedan proizvod, nešto što nastaje usput u samom procesu stvaranja, što znači traganja za istinom i dobrotom, za onim Tinovim "pobratimstvom lica u svemiru". O tomu govori izrijekom i sam pjesnik na jednome mjestu u *Neobuhvatnoj zemlji:* "Tiče me se uistinu samo jedno: približavam li se polako, okolišno, kružeći pomalo posvuda, udaljavajući se, vraćajući, ali uvijek s jednim ciljem. Približavam li se čemu? Znanju, premda ne znam kakvom, bilanci, razumijevanju." I malo dalje, u istoj knjizi: "Da se napiše pametna pjesma, treba znati više nego što se njome iskazuje. Svijest prestiže sva izražajna sredstva. I taj žal što ostajemo u sjećanju ljudi glupljim nego smo bili u trenucima izoštrenog razumijevanja." Naposljetku, što god napišemo, čini nam se kasnije kako to nije upravo ono što smo htjeli reći. Možda zato Miłosza fascinira mogućnost da jednom zašuti, što bi bio najviši poetski čin.

Dugo sam učio govoriti,
sada šuteći puštam dane
da teku.
("Gdje sunce izlazi i gdjeno zalazi")

Ili, u izvanrednoj pjesmi "Grčki portret", koja je primjer pjesnikova majstorstva da opis reducira na svega nekoliko izvanjskih naznaka, na što ukazuje Zdravko Malić u svome predgovoru sarajevskom izdanju *Izabranih pjesama* velikog Poljaka ("Veselin Masleša", 1982.), nailazimo, samo drugačije iskazanu, na istu misao, očito pratilju pjesnikovih samoća:

Brada mi je gusta, oči zakrivene
Vjeđom, kao u onih što znadu cijenu
Viđenih stvari. Šutim, kao što dolikuje
Čovjeku koji zna da u ljudsko srce
više stane nego u riječ.
(prijevod Z. Malić)

Ukorijenjenost u tradiciju, ali pritom "glasno neslaganje s očitovanjem nacionalnog solipsizma"; suprotstavljanje dogmi, plakatnom, domoljubnom pjesništvu, jer "Sto je bilo individualno, postaje inačica općeg uzorka"; misao o nemogućnosti neposrednog, izravnog opjevavanja svijeta i njegova smisla; duboki pesimizam; osjećanje gubitka i samoće, kad se pjesniku činilo da je "slagao strofe za galebove i magle od mora"; ali uz sve to sposobnost da prepozna i zaustavi trenutke u kojima sreća prosijava - neke su od temeljnih odrednica Miloszeve poezije. "Središnje, najvažnije mjesto u Miloszevu djelu - navodi Zdravko Malić u spomenutom predgovoru - zauzima poezija. Gotovo sve što je taj pjesnik napisao u obliku eseja ili romana valja prvenstveno shvatiti kao komentar i kao dograđivanje onog stava, onog viđenja svijeta koje izvorno sadrži njegova poezija. Drukčije rečeno: ako sve što je Miłosz napisao shvatimo

kao složen, usebno isprepleten, unutrašnje ovisan i koherentan diskurs, onda je pjesnička dionica tog diskursa njegova sintaktička i semantička nadrednica. U tom pogledu, a i u mnogim drugim, Miłosz nije usamljena pojava među pjesnicima iz kruga poljske pjesničke avangarde, kao što su, naprimjer, Tadeusz Peiper, Julian Przyboś, Adam Ważyk iii - Miłoszu svakako najbliži - Józef Czechowicz."

* * *

Svemu je moguće dati značenje, a pjesnik u sebi osjeća duboku čežnju za što sveobuhvatnijom formom/'koja ne bi bila ni odveć poezija ni odveć proza". No, svako objašnjene otvara nova pitanja, i tako unedogled. U jednom razgovoru s Josifom Brodskim Miłosz veli: "Za mene je istinska mjera književnih djela prisustvo objektivne stvarnosti u pjesmama i prozi... Moja poezija nije nostalgična. Ono što tražim u poeziji je distanca, jer distanca jeste velika tajna umjetnosti. Umjetnost se, u stvari, temelji na tome da se nađe odgovarajuća udaljenost..." Ili, prema riječima palestinskog pjesnika Tahe, "poezija oduvijek, pa tako i danas, treba više da skriva nego da otkriva". I dalje, u Miłoszewu pismu iz 1976. godine, upućenom Alexandru Schenkeru, čitamo, između ostalog: "Načelo moje poezije jeste sažetost stiha ili rečenice ili, drugačije, gustoća, nešto što je svojstveno metalu, ali izvan brige za originalnost metafora ili usporedbi."

"Kada bih počinjao iznova - zapisao je u knjizi *Psić pokraj puta* - svaka moja pjesma bila bi životopis ili portret neke konkretne osobe, preciznije, lament nad njezinom sudbinom." Stvaralaštvo Czesława Miłosza često je uspoređivano s ocea-

nom, toliki je bio njegov razmah, širina i dubina, a također trajanje u vremenu; malo je, doista, takvih primjera u povijesti književnosti. Neki istraživači njegova djela mišljenja su da bi ga trebalo uspoređivati s takvim veličinama kakvi su bili, recimo, Goethe ili Chateaubriand, dakle s onima koji su stvarali jezik za čitavu epohu, za nekoliko epoha. Glavne su teme njegova djela *život, svijet, Bog i zlo.* Apokaliptika je bila velika kušnja za ovoga pjesnika, isto kao i manihejstvo. Svakako, tomu je doprinio i golemi utjecaj Oskara Miłosza - francuskog pjesnika i njegova daljeg rođaka, kojega je upoznao za vrijeme svoga prvoga studijskog boravka u Parizu, 1931. godine - na njegovo pjesništvo. U zbirci *Kronike* (1987) postoji odjeljak "Za Heraklita", koji nije samo objašnjenje pojedinih epizoda opisivanih u *Kronikama,* nego i mali ogled autorove poetike: "U mojoj se glavi tijekom desetina godina slagala priča o mome stoljeću, međutim, bez iluzija o tomu da se ono može zatvoriti u nekakav roman s koricama u boji. Kadrovi ogromne vrpce su se jednostavno vraćali, u trku, jedan za drugim, i pozivali da ovaj ili onaj zaustavim. Na tome zaustavljanju počivala je u velikom stupnju moja poezija. Je li ona najbolji instrument za to, nisam siguran, ali drugoga nisam imao budući me nije privlačio posao romanopisca". Završavajući svoju knjigu *Zarobljeni um,* koja mu je donijela svjetsku slavu, i to ne samo zato što je ona značila njegov veliki obračun s komunizmom već, prije svega, stoga što nitko prije njega nije tako sveobuhvatno i tako do bola istinito i precizno opisao nesretnu povijesnu sudbinu naroda tzv. Istočne i Južne Europe, Miłosz će zapisati: "Kad izađem pred Zevsa, kako kaže moj prijatelj iz Varšave (nezavisno od

toga da li ću umreti prirodnom smrću ili će me doseći presuda istorije), ovo ću moći da dam manje-više kao svoje opravdanje. Mnogi ljudi proveli su svoje živote u skupljanju poštanskih maraka, starog novca ili gajeći retke vrste lala. Uveren sam, makar to bile zabavne i beskorisne manije, da bi se Zevs pokazao prema njima milostiv, ako su u te poslove ulagali svu svoju strast. Reći ću mu: 'Nisam ja kriv što si me stvorio pesnikom i dao mi dar da istovremeno vidim šta se dešava u Nebraski i Pragu, u baltičkim zemljama i na obalama Ledenog okeana. Osećao sam, ako nešto s tim darom ne učinim, moje će mi pesme biti neukusne, a slava mrska. Oprosti mi.' I možda će mi Zevs, koji nije nazvao maloumnicima skupljače starog novca i odgajivača lala, oprostiti."* U poglavlju "Zapad", u knjizi o kojoj je riječ, Miłosz izriče jednu konstataciju koju itekako dobro prepoznajemo, i živimo, mi na ovim prostorima, osobito poslije ovog strašnog rata što je protutnjao našim krajevima, a ona glasi: "U intelektualcima koji su preživeli *los desastros de la guerra* u Istočnoj Evropi, javilo se nešto što se može nazvati redukcija osećajnih suvišnosti. Psihoanalitički romani navode ih na prezriv kikot. Književnost erotskih komplikacija, još uvek popularnu na Zapadu, smatraju đubretom. Slikarstvo epigona apstrakcionizma izaziva u njima zevanje. Gladni su - ali žele hleb, a ne predjelo."**

Bio je svjedokom čitavoga jednog stoljeća, a dočekao je i 21. stoljeće ne prestajući pisati, pitati i čuditi se... Rijetki su pjesnici koji stihove pišu

* ***Zarobljeni um,*** BIGZ, 1985, Prijevod Petar Vujičić
Ibid, str. 050.

i poslije devedesete! Cijelim svojim bićem trudio se razumjeti, i protumačiti, svijet i sveukupnost promjena što se u njemu neprestano događaju, pa zvale se one povijest, politika ili nekako drukčije; u sve to proniknuti i objasniti, ne samo sebi već i drugima. Budući je bio pjesnik koji je duboko vjerovao u svoju misiju što mu je u Božjem planu određena. A kad Miłosz kaže: "Ja sam mali dječak, koji je osijedio", - ne podsjeća li to na ono Šimićevo "Pjesnici su čuđenje u svijetu"!? Vječito dijete koje se nastanilo u riječi, koje ne želi odrasti, ne želi izgubiti moć čuđenja, podsjećajući na pripovijest o Petru Panu i djeci što su prestajala letjeti kada su odrasla. Prastara je to priča o izgnanstvu iz raja djetinjstva, naše drugo dramatično iskustvo - prvo je bilo kad smo istjerani iz tople sigurnosti maternice. Zatim slijede nova, dobrovoljna ili nametnuta, izgnanstva, ali to su već doživljaji zreloga doba, svatko od nas imao bi o tomu svoju priču. Pjesnik je poput ptice na drvetu svijeta; ako njezina pjesma i jeste kratkotrajna, može se, kako to čini Miłosz, pozvati na klasike zena: *kratkotrajno i vječno možda su kao dvije strane jednog istog lista*. Prebirajući po uspomenama, koje su živo tkivo ove poezije, imao je sklonost dijeliti gradove, i sva ona mnogobrojna mjesta u kojima je boravio, a bilo ih je sijaset, na bolja i gora; bolja su uvijek bila ona na kojima je bilo puno ptica. I drveća, razumije se. U svojim snovima - zaključak je knjige Alana Lightmana *Ajnštajnovi snovi* - veliki Albert Einstein zamišlja nove svjetove u kojima vrijeme može biti kružno, može teći unatrag ili može usporavati penjući se ka sve većim visinama. Može se skameniti ili zadobiti oblik ptice. Koja pjeva i čudi se. I izdiše zarobljena pod staklenim zvonom.

"Neprekidno čuđenje, svakoga dana; ušao sam u sedamdeset sedmu godinu života. Ponavljam ovo i ne uspijevam uvjeriti sebe da je tako uistinu. I da se to što se sada događa u meni i okolo mene odigrava ne negdje drugdje već ovdje, u Berkeleyu, u Californiji (tako daleko od Vilna)."*

* * *

Kakav je čovjek bio Czesław Miłosz? "Tko sam bio? Tko sam sada...?" Prema sebi je strog, gotovo nemilosrdan: "Nabrajanje vlastitih osobina zvučalo bi neistinito, ali moj sud o meni doista je negativan"."Uporan, sumnjičav, škrt, oprezan - pravi Litvanac". U svome dnevniku *Godina lovca,* vođenom skoro svakodnevno, od 1. kolovoza 1987. do 30. srpnja 1988. godine, čitamo i ovo priznanje: "A kada bih počeo govoriti sve? Razumljivo, bojim se. Bojim se ljudi, jer zašto im poklanjati sebe, sa svom svojom slabošću, grijehom i nevoljama, koja bi bila od toga korist? Još jedan prilog takozvanoj psihologiji stvaralaštva?" Književnost, dakako, može imati i ulogu autoterapije, što bi se kanda dalo zaključiti na osnovu njegovih proznih djela, ali njega je ipak više zanimala drugačija književnost. Ona koja nastoji dotaknuti suštinu ljudskog postojanja. Jasno je da Miłosz sebe doživljava ponajprije kao pjesnika, o čemu nas uvjerava u spomenutoj *Godini lovca:* "Knjige i rječnici. U mome životu ima dosta materijala za roman, ali se radujem što ne pišem romane. To bi mogla biti ambicija laureata Nobelove nagrade, ocijenivši kako je moja slava uska, ograničena na čitatelje

* Rok ***myśliwego (Godina lovca,*** 1. VIII 1987), Kraków 1991. Znak, prijevod M. T.

poezije. Sigurno bih više volio da su veće naklade mojih knjiga, no uviđam božansku ravnotežu, unaprijed upisanu u moju sudbinu: popularnosti nikad previše, taman koliko treba."* A onda, 20. listopada 1987. zapisuje: "Osvrtati se unatrag i prisjećati se naslova svojih knjiga koje, prevedene na razne jezike, zauzimaju dosta polica u knjižnicama. Tako škrtica sređuje, preslaguje svoje talire, ponekad zabrinut. Iako, u stvari, 'nitko ne zna puteve do potomstva' i svoje pogreške valja upisati u račun. Voltaire je najviše cijenio svoju poeziju, a tko danas povezuje njegovo ime s poezijom?"

Pisanje zahtijeva od autora najvišu mjeru angažiranosti i posvećenosti. I odricanja, dakako. O tome čitamo malo dalje, u istom nadnevku: *"Zarobljeni um,* bolan, pod unutarnjom prinudom, začet je u molitvi. Da nije bilo moje pobožnosti djeteta odgojenog u katolicizmu i sposobnosti za molitvu u zrelom dobu, ne bih uspio, propao bih deset puta. Na granici molitve, što znači zgusnute pozornosti, rijetko, ali u važnim životnim trenucima obuzimalo me je nešto poput intuitivne vidovitosti, kada se u magnovenju pojavljivala moja budućnost. Prema Sartreu, svaki onaj tko pretpostavlja da je kozmos zainteresiran njegovim postojanjem, to jest da njegova vlastita egzistencija ima metafizičku podlogu, podlac je *(salaud).* Jer, moramo postati svjesni da je naša osnova ništavilo, uvjet naše apsolutne slobode. Budući sam vjerovao da imam mjesto u Božjem planu i molio za sposobnost izvršenja zadataka koji me čekaju, bio sam tipični *salaud."***

* "Rok myśliwega», prijevod M. T.

*****Ibid.,*** str. 94, prijevod M. T.

Knjiga *Rodna Europa* (ili, kako je još prevođena, *Druga Europa,* u Zagrebu izašla u prijevodu Petra Mioča pod naslovom *Rodbinska Europa),* autobiografska je kao što su, pravo govoreći, autobiografska sva njegova prozna djela na onaj osebujni, 'miloševski' način spajanja osobnog, pojedinačnog i općeg, historijskog doživljaja, iskustva, poimanja i razumijevanja svijeta i života. "Miłosz je - zaključuje Agata Stankowska - uvijek bio pjesnik akcidensa: vlastite biografije, prirode, običaja, a istodobno i tvorac velike metafore ljudske sudbine, lirik realističnog detalja, ali i historiozofskog uopćenja." Uostalom, on sam nam je dao ključ za otvaranje 'brave' njegove poezije govoreći da se, ako detalj nije dovoljan, valja poslužiti detaljem detalja. "Videa svijet metonimično, stvaralac ga osjeća i shvaća metaforično", pisao je Aleksander Fiut. "Nad sustavom slika pjesnik nadgrađuje simboličnu šifru".

Dok pokušavam objasniti, prije svega samoj sebi, muke kroz koje sam prolazila dok sam pisala ovaj tekst, prouzrokovane ponajviše slutnjom beskonačne putanje, znači nečime što se ne može završiti, što se neprekidno piše, i čita, na um mi pada izvrsna Vujičićeva sintagma "neobuhvatni Miłosz". Doista, željela sam "podijeliti se", što bi rekli Poljaci, s drugima, onim što znam, što sam pročitala, o čemu sam razmišljala čitajući obimnu, meni dostupnu, kod nas prevedenu ili, pak, neprevedenu literaturu o Miloszevu djelu, a to je tek djelić koji mi je poznat; pa sve ono što je on sam napisao, što su drugi, u prvom redu njegovi suvremenici, prijatelji, rekli o njemu, mnoge manje

znane pojedinosti iz života pjesnikova, i shvatila sam: ne samo da je to nemoguće, nego ću - što je najgore - bojim se, ispustiti ono glavno. A što je glavno? Sve! Nemoguće je sagledati cjelinu svijeta; njegova cjelovitost, jednoća, počiva u svakomu od nas, moguće ju je samo osjetiti. A pjesniku, koji je poput reportera u kaosu bitke, dopušteno je skupljati fragmente i graditi sliku cjeline. Dakle, svjesna sam velike odgovornosti što sam ju sam preuzela, a morat ću se ipak zadovoljiti krnjim rezultatom; jer samo je Miłosz (ocjena zajednička većini autora koji su proučavali njegov život i djelo) bio u stanju izdvojiti sve one potankosti, situacije, predmete; iz mnoštva ljudi koji su nekad živjeli izdvojiti pojedince koji su mu po nečemu bili važni i ovjekovječiti sve to u pjesmi. Samo je on mogao istodobno "otkidati od pokreta trenutak vječni" čineći trajnim djeliće svijeta, detalje detalja, u poetskoj epifaniji. A ta je moć bila ljekovita. I stoga, opet pozivam u pomoć pjesnikove riječi: *Nažalost, nisam rekao ono što treba... Ono što je jednom bilo ne ostaje u riječi... A sama forma, kao uvijek, varljiva je...*

Negdje sam pročitala tvrdnju, mislim da je to bio intervju sa Semezdinom Mehmedinovićem, kako s nobelovcima treba biti oprezan, vrlo su osjetljivi. Možda bi ti oni sami, kao ljudi, oprostili, jer svi griješimo itd., itd. No, to što oni sami sebi pribrajaju najrazličitije grijehe, to je jedno, ali njihovi visoki *kriteriji* su sasvim nešto drugo. Za banalnost nema oproštaja... Međutim, ljudski je tragati za srećom i nije banalno, niti je svojstveno isključivo umjetnicima; samo što nam oni jedini o tome ostavljaju trajna svjedočenja. Tako Miłosz, sjećajući se svojega najranijeg litavskog djetinjstva, u eseju "Sreća", ovako zaključuje: "Tada se nešto

dogodilo - i moram priznati da mit o Itaki izrasta iz dubokih spremišta ljudske osjećajnosti. Gledao sam livadu. Najednom shvatih da sam za vrijeme dugih mojih lutanja zaludu tražio takvu kompoziciju listova i cvjetova kakvu sam ovdje našao, i da sam uvijek sanjao o povratku. Ili, govoreći preciznije, sve to sam shvatio tek tada kada me je zapljusnuo val osjećanja, koja se mogu nazvati samo jednom riječju - sreća". Nije li to, u stvari, isto što i ona Andrićeva višegradska staza, prva staza njegova djetinjstva!

Život mu je bio dosuđen dug, bogat i dramatičan. Ovjenčan slavom, ali i težak; uvijek je išao vlastitim putovima. I tako je išao, išao, sve dok nije stigao do Nobelove nagrade (Michnik). Bio je štedro obasut darovima, ali cijena je bila visoka. Iskusio je mnoge jade i drame, osobne i opće, sve one dobro nam poznate političke i društvene katastrofe jednoga burnog stoljeća. Miloszeva voljena žena Janina, koju je držao "glavnim pitanjem u svojoj biografiji", majka njegove dvojice sinova, Antoni Oskara, starijeg, i Piotra, mlađeg, bolovala je deset godina bez nade u izlječenje, o čemu opširnije čitamo u *Godini lovca.* Njoj je posvetio najljepše i najpotresnije stranice, kao i onu prelijepu ispovjednu pjesmu: "Opraštajući se od moje žene Janinę". I sam već u vrlo poznim godinama, ispratio je na vječni počinak svoju drugu suprugu, Amerikanku Carol. O tome bolu svjedoči njegova poema "Orfej i Euridika". Poslije Carol, ubrzo je umro i pjesnikov mlađi brat Andrzej. To su samo najbliži, a da i ne spominjemo odlaske prijatelja, dragih ljudi s kojima se družio, dopisivao (objavljeno je već nekoliko tomova takve korespondencije), prepirao se, sporio, ili ih je samo poznavao,

a bilo ih je na sve strane, u Litvi, Poljskoj, Francuskoj, cijeloj Europi, Americi...

* * *

Doživio je da bude smatran izdajnikom; veliki poljski pjesnik i zanesenjak K. I. Gałczyński (koji je u *Zarobljenom umu* opisan kao trubadur Delta) čak je napisao i "Poemu za izdajnika", ali to Miłoszu nije smetalo da kasnije dvije njegove pjesme uvrsti u svoju antologiju najdražih mu poljskih pjesnika. Doživio je da bude izopćen upravo - a od koga bi drugo! - od strane svojih zemljaka u Europi i Americi, gdje su se neki, a nije ih bilo malo, surovo i neprijateljski odnosili prema budućem nobelovcu. O toj pravoj hajci ne šuti, razumije se, Witold Gombrowicz, te u drugom tomu *Dnevnika* (1957-1961) daje si oduška: "A uz to, to je zaista Nacionalna institucija u svoj paradi: tu je slagač isprednjačio ispred pisca, čitalac ispred autora, urednik ispred stvaraoca, zarez i povlaka ispred talenta, forma, marka, šablon ispred individualnosti, formalizam ispred umetnosti, organizacija i birokaratija ispred poleta, drame, poezije i života. *Vjadomošći* su u toku dvadesetak godina svog postojanja uspele da odbiju od sebe gotovo sve stvaralačke elemente književnosti u izgnanstvu. Prema Milošu su ispali drečavo neinteligentni, dostojno pokojnog Rabskog, prosuli su mu na glavu kiblu pomija i proglasili ga 'izdajnikom' - što tome piscu nije zasmetalo da više učini na obaveštavanju svetskog mnenja o crvenom teroru u Poljskoj nego što su to učinili svi brojevi *Vjadomošći* zajedno."*

* Witold Gombrovicz, ***Dnevnik II,*** prijevod Petar Vujičić, Prosveta, Bgd. 1985.

Godina lovca jeste dnevnik, ali se čita kao roman čiji su glavni junaci "intelektualac i pesnik XX veka i ljudi koji ga okružuju, njihove drame", navodi prevoditeljica Ljubica Rosić u svome pogovoru ovoj knjizi, koju je prevela na srpski. "U njoj je predstavljen period pre Drugog svetskog rata, vreme nemačke okupacije, dva totalitarizma - fašistički i komunistički, socijalistički mit, kriza evropske kulture i svesti... Pojavljuju se komentari detalja iz piščevog života koji su nekad izazivali vatrene diskusije, bili povod raspravama, intrigama ili pak optužbama savremenika, kao oni o 'slučaju Miloš', to jest vreme kad je radio u diplomatskoj službi komunističke Poljske, najprije u Vašingtonu i Njujorku, a potom u Parizu, a onda odlučio da je napusti i zatražio politički azil. Opširno govori o svom boravku u Americi i radu u diplomatskoj službi komunističke Poljske (1946-1950), objašnjavajući motive svog služenja komunizmu i osuđuje svoj flert s njim. Miloš piše 0 prvim teškim godinama u emigraciji."*

Ne kanimo se ovdje zadržavati odveć na onovremenoj društveno-političkoj situaciji i klimi, kako na Zapadu tako i na Istoku, ili nekim vrućim ideološkim pitanjima, kao ni raspredati o pogubnom utjecaju povijesti na sudbinu pojedinca, pa makar se on zvao i Czesław Miłosz, jer o tome već i ptice pjevaju, a sam autor je to najbolje opisao u svojim knjigama. Srce drhti, ali nema kuknjave, i ta njegova razoružavajuća iskrenost! Dirljivo poštenje prema sebi i prema čitatelju. U *Rodnoj Europi* opisan je susret s Albertom Einsteinom, do kojega je došlo na Mifoszevu inicijativu. Bio je

* ***Godina lovca,*** (str. 290), Paideia, Bgd. 2002.

to pokušaj očajnika od samog početka predodređen da ne uspije. I sam izgnanik, kako pojašnjava Miłosz, ovaj nasljednik Newtona bio je nesklon sudbini drugoga izgnanika; uostalom, sve je to za njega bio nesiguran teren. Reagirao je emotivno: *You better stick to your country.* Jasno da je pjesnik bio iznenađen, i sam je sebi sto puta to ponavljao. Ali, očekivao je od tako velikog čovjeka, kojemu se posebice divio pjesnikov voljeni rođak Oskar Miłosz, smatrajući s pravom kako od teorije relativnosti započinje nova era, era harmonije između znanosti, religije i umjetnosti, sve će biti drugačije, pa i umjetnost sama; znači mislio je, djetinje se nadao kako mu on nekako može pomoći da razriješi opaku životnu dilemu. "Budući svi naivno čeznemo za nekom točkom na zemlji, gdje boravi najviša mudrost kakva je u danom momentu dostupna čovjeku, i teško nam se pomiriti s tim da takve točke nema, prepušteni smo jedino sami sebi." I zato, kada je zalupio za sobom vrata učenjakova doma, našavši se opet sam u autu, osjećao je kako je odrvenio, stran vlastitome tijelu.

Postoji još jedna oblast, toliko značajna za Miłosza da je nemoguće barem ne spomenuti je, a to je prevodilaštvo. Još u školi prevodio je Ovidija i druge pjesnike s latinskoga. Tijekom Drugoga svjetskog rata u Warszawi naučio je engleski i odmah se dao na prevođenje Eliotove "Puste zemlje". Kasnije je mnogo prevodio s engleskog, Williama Blakea, naprimjer, kao i poljske pjesnike na engleski, i - najzad - njegova opsežna (u magnetofon izdiktirana, bila su to njegova predavanja za studente) *The History of Polish Literature,* 1969. Ali, naročit značaj za njega imalo je prevođenje *Biblije,* starozavjetnih knjiga s hebrejskog, a novijih s grč-

kog... Ovaj prevodilački rad dao je pjesniku novi polet i nadahnuće. Korijeni Miloszeve poezije vode, prirodno, od Mickiewicza, ali najbliža mu je - prema njegovim vlastitim riječima, osobito ako se radi o versifikaciji - *Biblija,* a potom, ponajprije, Whitman, koji je u poeziji isto tako težio "sveobuhvatnijoj formi". Također, osjećao je "možda neočekivano, veliko srodstvo s prozom" engleskog pjesnika W. H. Audena, kako je jednom prilikom izjavio odgovarajući na pitanje Josifa Brodskog o svojim angloameričkim književnim ljubavima...

Grozničavo sam jedno vrijeme prevodila pjesme Czesława Miłosza, čitala ono što je pisao, sve što bi mi došlo u ruke, i što su drugi pisali o njemu. Ne znam točno koliko je dugo to trajalo, koliko je, zapravo, proteklo dana, mjeseci, godina; jedna, dvije, možda i više? Ili manje?! Znam samo da je njegova poezija nekako uvijek bila u mojim mislima, što god da sam radila. Oduševljavala sam se, istodobno, i još nekim drugim pjesnicima, osobito su me zaokupili stihovi poljskih pjesnikinja, koje sam u ovom periodu pomalo prevodila, ne samo Szymborske, nego i Julije Hartwig, Ewe Lipske, Halinę Poświatowske, Anne Swirszczyńske, naprimjer; posvećivala sam se, s vremena na vrijeme, pisanju "svojih stvari": stihova, proze, zapisa, pripremanju knjige razgovora s umjetnicima, pa zatim čitanju, putovanju, druženju ili, prosto, življenju... Bili su to izleti u druge svjetove, ali me svejednako onaj Miłoszev nije napuštao. Mogla sam tako nastaviti, predati se sasvim prevođenju i proučavanju njegova djela. Kažem možda, jer ne

znam koliko bih stigla uraditi i jesam li upravo ja izabrana osoba za tako golemu zadaću. Ne znam. U svakom slučaju, druženje s poezijom poljskoga nobelovca shvatila sam - kako je jednom sam pjesnik rekao za sebe, naravno u nekom drugom kontekstu - kao ničim zasluženu privilegiju što mi je bilo dozvoljeno prebivati u predjelima prozračnim - tom *drugom prostoru* umjetnosti i transcendencje. Osjećam se obogaćena, ispunjena darovima nesvakidašnje ljepote.

Ali, u jednom trenutku sam pomislila kako bih mogla ponoviti za pjesnikinjom Vesnom' Krmpotić: "Došlo je vrijeme da se kaže hvala/ ili da se pljune i ne kaže ništa".

Ja se ovo ne opraštam; samo se jedan krug polako zatvara i drugi je spreman otvoriti se.

Umjesto uobičajene prevoditeljske zabilješke, najradije bih pokušala sročiti pjesmu, kao što je to učinila Julija Hartwig napisavši poemu "Meditacije" nekoliko dana prije Miloszeve smrti.Tako bih, čini mi se, mogla najpotpunije izraziti ono što mislim i osjećam o tome čovjeku i pjesniku. Dakle, što me je kao prevoditelja ponukalo na prevođenje ove poezije i zašto baš ovakav izbor? Odgovor je jednostavan, i vrlo osoban. On se, dakako, nalazi u samim pjesmama, a i gdje bi drugo?! Osjećala sam se pomalo i sama, kao da sam pjesnik koji se, poput ptice na drvetu svijeta, ne može zaustaviti kad hoće. Osjećala sam se kao netko tko je prošao i prolazi i prolazit će zajedno s pjesnikom ovaj tegobni put, pun iznenađenja, opasnosti i ljepote. Znači, prevodila sam, prije svega, zato što sam bila tronuta tolikom, i takvom, pjesnikovom iskrenošću, ali ipak suspregnutom, bez prevelikog povjeravanja. Nije štedio sebe, ali kao da je govo-

rio i u moje ime. Prihvatila sam njegove sumnje kao svoje. *"Čak i ono što je stvarno/ činilo mi se samo sjenkom."* Pjesništvo, prema riječima Stanisława Barańczaka, ponajprije *"mora biti nepovjerljivo."* Razumije se, ne mogu suditi o svojim prevoditeljskim rezultatima; govorim samo o doživljenom, o tome kako sam se, možda, približila sebi i kako sam, zahvaljujući Miłoszu, sazrela da shvatim koliko je snage potrebno da bi čovjek sam sebi počeo opraštati. No, u tome nisam usamljena. Riszard Matuszewski, poznati poljski pjesnik, esejist, prevoditelj, jedan iz Mitoszeve generacije, rekao je: "Zahvalan sam sudbini što mi je dozvolila prijateljevati s njegovom poezijom, napajati se ljepotom njegovih pjesama... I, premda možda nisam uvijek u stanju obuhvatiti toliko bogatstvo misli sadržano u njegovim djelima, dovoljno je tih čitateljskih uzbuđenja na kojima mu zahvaljujem i koja mi daju pravo graditi od njih svoj osobni, pun udivljenja, njegov lik."

Drugi jedan kritičar, i profesor Jagiellońskog sveučilišta, Marian Stala, u članku "Smrt pjesnika" upitat će se:

"Tko je bio? Bio je čovjek koji je vrlo dugo i vrlo svjesno sabirao ljudska iskustva... Bio je svjedok gotovo cijeloga XX. stoljeća, promatrač događaja, poznavalac ideja, kroničar veličine i bijede minuloga stoljeća.

Tko je bio? Bio je analitičar jedne od najtežih bolesti ljudske svijesti - zarobljavanja uma od strane totalitarizma dvadesetoga stoljeća. I bio je isto tako jedan od onih koji su se usprotivili tome zarobljavanju, koji su izabrali izgnanstvo kako bi sačuvali unutarnju slobodu, kako bi bili 'glas protiv šutnje'.

Tko je bio? Bio je mislilac koji je smatrao da je središnji problem suvremenosti osipanje religijske imaginacije: mislilac koji je svejednako tražio mogućnosti obnove te imaginacije. Bio je kritičar institucionalizirane, dogmatske, zatvorene religioznosti. Iritirao ga je površni i ritualizirani katolicizam. Izvore unutarnje obnove tražio je kod (nekada dalekih od ortodoksije) mistika, teozofa, pjesnika. Zanimala ga je duhovnost Istoka, osobito budistička ozbiljnost.

Tko je bio? Bio je čovjek koji je tražio smisao svojega postojanja, svoje sudbine - i koji je znao uobličavati tu sudbinu, davati joj općenitu važnost, nadindividualnu. Bio je također čovjek neizrecive, neuhvatljive tajne - o čijemu je postojanju govorio i koju je odnio sobom.

Bio je (ovo izgleda najočiglednije i najteže da se sažeto iznese) pjesnik. Bio je - i jeste - jedan od najvećih poljskih pjesnika. Kako bi se samjerilo njegovo stvaralaštvo, valja tražiti mjeru najvećih - Kochanowskog, Mickiewicza, Norwida, Leśmana...

Mifoszeva poetska veličina nije se otkrila odjednom; nije bila zaokružena na počecima njegova stvaralaštva. Ova veličina narastala je, od mladalačke *Poeme o zaustavljenom vremenu* do poeme *Gdje sunce izlazi i gdjeno zalazi,* koja je jedno od njegovih najvećih ostvarenja. Poslije objavljivanja upravo ove knjige, polovicom sedamdesetih godina prošloga stoljeća, Mifoszeva pjesnička veličina postala je očevidna i neupitna. Kasnije časti i nagrade samo su to potvrđivale.

U Miloszevu pjesničkom djelu uočljiva je velika raznorodnost, raznovrsnost formi, množina stilova i jezika što se u njemu odzivaju. A istodob-

no, ovo djelo iznenađuje jedinstvenošću u njemu realiziranoga projekta.

Bit je toga projekta pokušaj da se obujmi sve što postoji, traženje onoga što je Stvarno. Dakle: stvaranje nove poezije, metafizičke, poezije koja izražava biće, poezije u kojoj je najvažnija riječ *esse*.

Da li je ostvarenje ovakvoga projekta moguće? Valjda nije; sam se Miłosz uporno vraćao, u svom kasnijem stvaranju, ideji nemogućnosti obuhvata i neizrecivosti svijeta. To ne znači poništenje projekta, odustajanje od traženja Stvarnoga; to znači samo postojanje svijesti o riziku što se krio, i krije se, i krit će, se u velikom poetsko-metafizičkom poduhvatu autora *Zemlje Ulro*.

Tijekom pola stoljeća djelo Czesława Miłosza, kojemu su se jedni divili a drugi ga dovodili u pitanje, bilo je jedna od najvažnijih polaznih točki poljske poezije. Uostalom, ne samo djelo. Tako je i sam Miłosz postao neobično važan jamac reda što u poeziji vlada. Jer, premda se o tome nije govorilo, bilo je vrlo važno što u jednom Berkeleyu (a kasnije u Krakowu) stanuje Pjesnik - koji ne samo piše pjesme neponovljive ljepote, nego i čita djela drugih pjesnika. Zajedno sa smrću Miłosza - Pjesnika, Mudraca, Majstora - spomenuta polazišna točka zauvijek je nestala; zatvorila se cijela epoha..."

Josif Brodski je svojevremeno Miłosza nazvao "jednim od najvećih, možda najvećim pjesnikom XX. stoljeća". A drugom prilikom Brodski je rekao za Miłosza da je "Job našega stoljeća". Amerikanka Clare Cavangah, prevoditeljica, povjesničarka književnosti, stručnjakinja za rusku i poljsku književnost, piše Mitoszevu biografiju. Ona priča kako ju je jednom sam pjesnik nastojao nagovoriti

da prekine započeti projekt. "Ali, ja sam već za to primila predujam", objasnila mu je. "U tom slučaju, odgovorio je, napravi od toga komediju. To je život Forresta Gumpa."

A što je pjesništvo drugo doli *"Osveta smrtne ruke",* kako je zapisala Szymborska u pjesmi "Radost pisanja".

Ushićenje je vrsta molitve koja nam nalaže da se poklonimo pred divotom svijeta, ali također i pred ljepotom drugoga čovjeka.

* * *

Jasno, bilo je i vedrijih, pa i šaljivih tonova, svojevrsne opuštenosti i šarmantne igre u tekstovima što su se pod zajedničkim naslovom "Književna ostava"* (ili smočnica, špajza - *speise)* pojavljivali u krakovskom tjedniku *Tygodnik Powszechny,* redovito 2003-2004. godine, a sada su sakupljeni u istoimenoj knjizi. Ovaj je žanr dosta karakterističan za poljsku književnost; sjetimo se samo u novije vrijeme Szymborske i njezine "Neobavezne lektire", gdje piše o piscima, knjigama, pojavama, o svemu onome što zaokuplja njezinu pozornost, a što, vjerojatno, nitko drugi ne bi ni zapazio, ni zabilježio. Tako se i iz ovih zabilješki otkriva jedan drugi Miłosz, ne onaj tmurni, "katastrofični" prorok, već čovjek koji duboko vjeruje da arkadijski mit predstavlja samu suštinu poetičnosti, a od čega je, opet, neodvojiv mit o sreći ljudskoga roda. Sirenje i izražavanje toga mita ne znači neprilagođenost svijetu, životu, zbilji, nego nepristajanje da

* Czesław ***Miłosz/Spiżarnia literacka, Wydawnictwo literackie,*** Kraków 2004.

se zlu oda moralno priznanje, i u tom smislu poezija za ovog pjesnika ima 'iscjeliteljsku' moć:

Jer -pjesme treba pisati rijetko i nerado,
pod nesnosnim pritiskom i samo u nadi
da su one instrument dobrih a ne zlih duhova.
Miłosz, "Ars poetica"

Svakom je predanijem čitatelju, koji se izvjesno vrijeme družio s djelima ovoga pisca, od njegovih najranijih stihova do posljednjih pjesama i tekstova što ih je, već bolestan, morao diktirati svojoj tajnici, jasno kako je svaka njegova "knjiga raznolikosti", zapravo, djelo koje se razvija; ništa tu nije statično; sve je u pokretu, nekamo putuje, sebe preispituje. Za Miłosza je pisanje neprekinuto putovanje prema neznanim prostorima, otkrivanje onoga što nikada neće biti otkriveno. To je to; književnost je izvan poezije i proze, ona je ***put:*** "I ponekad mi se čini da cijeli moj život počiva na takvome stremljenju izvan izraza, ali zato su i moje knjige samo trak kretanja naprijed, ili, barem za mene, one nikad nisu dovoljno nage. Slijede naredne stilske vježbe, pripremaju krajnju verziju, koja nikada neće nastati."

* * *

Posljednje, krakovske godine svoga života pjesnik je proveo počesto u autobiografskim obračunima sa samim sobom, u razgovoru sa sjenama, u zbrajanju svojih životnih propusta što ih je - s pravom ili ne, nije ni važno - sam sebi spočitavao. O tome, uostalom, najbolje svjedoče njegovi stihovi iz toga vremena, kao što je, naprimjer, u

ovome izboru zastupljena pjesma "Devedesetogodišnji pjesnik...", koja je izazvala mnoge nesporazume i gorčine. Poslije Miloszeve smrti napisani su nebrojeni zapisi, eseji, čitava rijeka tekstova, ali u kojima je najmanje mjesta posvećeno njegovoj poeziji, a najviše njemu samomu, ili čovjeku u njegovim pjesmotvorima, jer "Nema riječi bez ruke koja ju je napisala". Razmišljajući o toj pojavi, koja je karakteristična za ispraćaj svakoga velikog čovjeka, Jarosław Mikołajewski smatra kako je to sasvim prirodno, budući nam ostaje jedna zemaljska vječnost da se pitamo i prosuđujemo što će od toga poetskoga djela pretrajati, što je od toga nas izgradilo. "Što povezuje rijeku, plamen i drvo? Neistražena vitalnost, prirodna snaga, izrazitost, tajna simbola i čistota forme. I ozbiljnost neodgonetnute zadaće... Tko zna, možda to upravo i jeste zadaća poezije? Pokazati vlastitim svjedočenjem kako smo jako međusobno povezani? Vidjeti ljude Odande kako čitaju ovdje ostavljene pjesme tako kao da one izrastaju iz njihova osobnog osjećanja lomnosti i nade? Čuti kako govore u koru, ali svatko za sebe: To je o meni".

Miłosz je, znači, prije svega, i poslije svega, pjesnik. Prelako bi bilo reći: veliki, ili, čak: najveći poljski pjesnik minulog stoljeća. Jer, on je u svome pjesničkome iskustvu stigao do točke kada sve takve i slične ocjene, ili, čak, prigovori - kojih nimalo nije ostao pošteđen, kao ni oduševljenja ili usporedbi s najslavnijima - zapravo nemaju mnogo smisla i ništa o njegovu geniju ne objašnjavaju. Pošto je znao vrijednost, i krhkost, svih stvari, i naših života istodobno, ocjena i sumnji - ništa od toga pjesniku nije bio povod da se gordi. Jedno-

stavno, jedno od čudesnih događanja. "Kada je već ostao sam."

Kada je Bogdan Tosze, režiser Poljskog teatra u Wrocławu, upitao Miłosza kako je nastala pjesma "U oblaku", pjesnik je odgovorio, smijući se pritom svojim dubokim, gromkim smijehom: "Usnio sam je! Uistinu sam je usnio!"

I još dodajmo, za one koji ne vjeruju:

Ali na policama bit će knjige, istinska bića
Što su se pojavila najednom, svježe, još vlažne,
Poput blistavog kestenja u jesen,
I dodirivane, mažene, trajati započele...

* * *

Kada sam, napokon, završila ovu knjigu, tj. kada sam je nasilu otkinula od sebe, otišla sam u Biblioteku grada Sarajeva da vidim koja Miłoszeva djela mogu kod njih naći, što je to bilo prevođeno na našim prostorima. Bibliotekari, ljubazni i predusretljivi kao i uvijek, iznijeli su mi sve primjerke na stol. Bila sam dirnuta, a evo zašto: nema toga mnogo, sve vrlo stara izdanja, uglavnom ono što je preveo Petar Vujičić, i jedna poetska zbirka u prijevodu Zdravka Malića; ali se vidi da su sve te knjige prošle kroz bezbrojne ruke i da su na njima ostali tragovi vrlo pozorna čitanja. Uvijek mi nekako srce zadrhti kad ugledam redove koje je podvlačila neka nepoznata ruka. Slijedeći te tragove, kao da i sama postajem dio nekakva tajnoga saveza što ga čine svi oni (a ipak nije ih malo!) što knjigu vole.

Pjesnik bi mogao biti zadovoljan.

Kako mi se u glavi ne bi sve dokraja pobrkalo - jer zaklela bih se da su ove pjesme moje, samo moje, kao da sam ih sama napisala - hitam završetku dok još ima vremena i spasa, da se stvari vrate svom prirodnome poretku, a pjesme svome tvorcu. Završavam stoga ovu zabilješku Miłoszevim stihovima:

Bila je to livada iznad rijeke, bujna, ispod
sjeńokosa,
U besprijekornome danu lipanjskoga sunca.
Cijeli sam je život tražio, pronašao je
i prepoznao:
Rasli su na njoj trave i cvijeće djetetu znani.
Kroz polusklopljene očne kapke upijao sam
svjetlucanje.

I miris me obuzeo, zastało je svako znanje.
Namah osjetih kako nestajem i plačem od sreće.

xxx

Vjerna moja riječi,
služio sam tebi.
Svake sam ti noći prinosio zdjele s bojama,
kako bi imala i brezu, i poljskog konjića,
i crvenperku
poput onih iz mojih uspomena.

Trajaše to mnogo godina.
Bila si moja domovina, jer ne imadoh druge.
Mislio sam, bit ćeš i posrednicom
između mene i dobrih ljudi,

makar ih bilo dvadeset, deset,
pa čak ako se još ni rodili nisu.

Sada priznajem sumnju.
Postoje trenuci kad mi se čini da sam protratio
život.
Jer ti si postala riječ osramoćenih,
Riječ nerazumnih i onih koji mrze
sebe možda i više od drugih naroda,
riječ doušnika,
riječ smušenih,
bolesnih od vlastite nevinosti.
(...) Berkeley, 1968. ("Vjerna moja riječi")

Dan tako sretan.
Magla je pala rano, radio sam u vrtu.
Kolibri su zastajali iznad cvjetova kozolista.
Nije bilo na zemlji stvari koju bih želio imati.
Nisam poznavao nikoga komu bi vrijedilo
zavidjeti.
Ono loše što se dogodilo, zaboravio sam -
Nisam se sramio misli da sam bio ovaj koji jesam.
Nisam u tijelu osjećao nikakvu bol.
Uspravljajući se, vidio sam nebesko more i jedra.
("Dar")

UMJESTO ZAHVALE - SAN

U znak zahvalnosti onima koji su u rukopisu čitali moje prijevode poezije Czeslava Miłosza i svojim primjedbama, sugestijama i podrškom mnogo mi pomogli, poklanjam jedan san.

Dugo sam se kolebala hoću li zapisati ovaj san i neće li on unijeti odveć osobnu notu u čitav moj tekst o Miłoszu i iskustvu prevođenja njegove poezije, koji je ionako tek puki pokušaj da opišem svoju odanost i divljenje prema pjesniku i njegovu djelu. (Pokušaj bilježenja različitih znakova što su mi se na tom putu javljali). Završavajući, dakle, rad na ovoj knjizi izabranih pjesama - a kraja kao da nema, još uvijek se ne nazire - jedne noći ili, kako to obično biva, pred jutro, kad su snovi najupečatljiviji, jer buđenje tek što nije nastupilo, a bilo je to na samom izmaku jeseni, negdje početkom studenog 2006. godine - sanjam kako sam se nekim čudom (a što bi drugo bilo?) našla na pročelju, na samom vrhu jednog, opet u mome snu tipičnog francuskog dvorca, a koji je zapravo sličio ponajviše na sarajevski marijindvorski građevinski kompleks, samo što je ovaj snoviđeni mnogo veći i u bijelo obojen; ja se objema rukama, leđima okrenuta zidu a licem prema provaliji, grčevito držim za jedan ukras na fasadi i, premda sam u tom nemogućem akrobatskom položaju, nije me strah jer znam da ću sići (lako!) i bez posljedica. Dolje me čeka gospođa Agnieszka Kosińska, sadašnja direktorica Miłosz Instituta u Krakowu, a bila je posljednjih godina pjesnikova života njegova osobna tajnica; čeka me ona tako s mužem (u

stvarnosti pojma nemam je li uopće udata) i djecom (to su možda njezina djeca!).

O, koliko riječi, što bi rekao pjesnik, da se opiše jedan san, zapravo jedna sasvim jasna i svijetla slika, duboko urezana u moje pamćenje. Mislim da je ovaj san dovoljno rječit i da mu se nema što dodati, osim, možda poruke: prevelik je to zalogaj za tebe.

Pa ipak! Pa ipak!

Marina Trumić

O PJESNIKU

CZESŁAW MIŁOSZ rodio se 30. lipnja 1911. godine u Szejtejnima u Litvi, a umro 14. kolovoza 2004. u Krakowu; pjesnik, prozaist, esejist, prevoditelj. Poeziju je počeo objavljivati 1931. godine. Objavio je niz pjesničkih zbirki, među ostalima: *Poema o zaustavljenom vremenu* (1933), koja je bila njegova prva objavljena knjiga poezije; zatim se u Warszawi pojavljuje druga knjiga: *Tri zime* (1936.), pa onda izbor patriotskih i antinacionalističkih pjesama: *Slobodne pjesme* (1942.), *Svijet (naivna poema)* (1942.), *Spasenje* (1945.), *Moralni traktat* (1948.), i dalje: *Dnevno svjetlo* (1953.), *Poetski traktat* (1957), *Kralj Popiel i druge pjesme* (1962), *Začarani Gucio (1965), Gdje sunce izlazi i gdjeno zalazi* (1974.), *Himna o biseru* (1983.), *Beskrajna zemlja* (1984.), *Dalje okolice* (1991.), *To* (2001.), *Drugi prostor* (2002.), *Orfej i Euridika* (2003.) i *Posljednje pjesme* (2006.).

Poslije Drugoga svjetskog rata radio je u diplomatskoj službi, a 1950. godine ostaje u Parizu kao emigrant, surađujući u časopisu *Kultura*. Godine 1953. objavljuje kod Gallimarda esej *Zarobljeni um,* s predgovorom Karla Jaspersa. Ovo je bila i prva Miloszeva knjiga objavljena u Poljskom književnom institutu u Parizu, te istodobno u Engleskoj, SAD i Kanadi. Potom se pojavljuje roman *Osvajanje vlasti*. Roman *Dolina Isse* i zbirku pjesama *Dnevna svjetlost* objavljuje 1955. godine, a 1958. autobiografsku prozu *Rodna Europa*. U SAD prelazi 1960., gdje na Sveučilištu u Berkeleyu predaje slavenske književnosti. Zbirka eseja posvećena američkim temama *Snoviđenje nad zaljevom San Francisco* izlazi 1969. Godine 1972. objavljuje eseje *Privatne obveze,* a 1977. duži esej *Zemlja Ulro;* 1997. izlaze knjige *Psić pokraj puta* i *Miloszeva abeceda*... Objavio je, osim toga, brojne poetske prijevode (među ostalima biblijskih tekstova), kao i književne antologije, publicističke i filozofske tekstove, intervjue, pisma...

Dobitnik je velikog broja međunarodnih književnih nagrada. Nobelovu nagradu za književnost dobio je 1980. godine.

Poslije višegodišnjeg izbivanja iz domovine, Miłosz se napokon 1993. godine vratio u Poljsku. Nastanjuje se u Krakowu. Do kraja života bio je vrlo aktivan; pisao je i objavljivao u poljskim novinama i časopisima, redovito u *Tygodniku Powszechnom,* skoro do posljednjeg dana života.

Czeslav Miłosz sahranjen je u Crkvi sv. Stanisława, na krakovskoj Skałki,* gdje se nalaze grobovi zaslužnih Poljaka.

* Skałka - dio poznate četvrti Kazimierz u Krakowu, gdje su smješteni samostani Paulina (XVIII, stoljeće, kasni barok).

Napomena: Ovaj izbor poezije Czesława Miłosza sadrži uglavnom stihove iz posljednjih zbirki : *To* (To), *Drugi prostor* (Druga przestrzeń), *Orfej i Euridika* (Orfeusz i Eurydyka), *Posljednje pjesme* (Wiersze ostatnie), zatim neke pjesme iz ranijih i najranijih zbirki: *Tri zime* (Trzy zimy), *Gdje sunce izlazi i gdjeno zalazi* (Gdzie wschodzi słonce i kędy zapada), *Kronike* i *Sabrane pjesme* (Wiersze zebrane), i posljednje pjesme iz listova *Tygodnik Powszechny* i *Rzeczpospolita,* kao i časopisa *Kwartalnik artystyczny* i *Zeszyty literackie,* specijalni broj (br. 5, 2005), u kojem se nalazi reprezentativan izbor Miloszeve poezije i poetske proze iz raznih zbirki.

SADRŽAJ

ORFEJIEURIDIKA

DRUGI PROSTOR - Durga przestrzeń, Kraków 2002.

TRACI SVJETLOSTI I DRUGE PJESME -Jasności promieniste i inne wiersze - Zeszyły Literackie (2005, nr.5)

I

ISBN 9958-589-60-5
9 789958 589607

